

V Ljubljani, 1. mal. travna 1898.

Štev. 7.

Leto XI.

DOM IN SVET

List za leposlovje in znanstvo.

Urednik:

dr. Frančišek Lampe.

Narodu geslo:

Dobro ti bo, ako si pomoreš sam;
Pomози si sam, in Bog ti pomore.

Kdor ne pomaga, naj vsaj ne škodi.

Zalaga:

Urednik in lastnik.

Izhaja dvakrat na mesec.

Tiska:

Katoliška Tiskarna.

*Cena na leto 4 gld. 20 kr., pol leta 2 gld. 10 kr., četrt leta 1 gld. 5 kr.;
za dijake na leto 3 gld. 40 kr.*

Vsebina 7. zvezka.

	Stran
Vatroslav Lisinski. (Spisal <i>Janko Barlè.</i>) [Konec.]	193
Biserji. 38, 39. (Zložil <i>A. Hribar.</i>)	195
Družina socialistova. (Spisal <i>Ivo Trošt.</i>)	196
Signora Maria. (Spisal <i>Karlo Miklavčič.</i>)	202
„Poletel bi, poletel bi . . .!“ (Silhueta. — Spisal <i>Fran Meško.</i>)	205
Čestitka. (Zložil <i>Anton Medved.</i>)	212
Škrjančki so peli . . . (Zložil <i>Jožef Volc.</i>)	212
Nekómu. (Zložil <i>Jožef Volc.</i>)	212
Beneška Slovenija. (Črtice. — Spisal <i>I. T.</i>) [Dalje.]	213
Pred božjim grobom. (Zložil <i>Milan Branko.</i>)	216
Röntgenova luč in človeško telo. (Spisal <i>prof. dr. Simon Šubic.</i>)	218
Književnost	222
<i>Češka književnost.</i> Český katalog bibliografický za rok 1895.	
<i>Ruska književnost.</i> Istočniki dlja istorii slavjanskoj filologii.	
— <i>Popravek.</i>	

Na platnicah.

*Zavod šolskih sester III. reda v Mariboru. — Prospekt. —
Podporno društvo slovenskih visokošolcev na Dunaju.*

Slike.

Herman Lud. Helmholtz	193
Dvoboj. (Slikal <i>L. Knaus.</i>)	200, 201
Mesto Krk. (Na otoku Krku.)	209
Omarjeva džamija v Jeruzalemu	217
Veronikin prt s Kristusovim obrazom	224
Zavod šolskih sester III reda v Mariboru. (Na platnicah.)	

Dobé se še letniki: IV. po 2 gld., V. po 3 gld., VII., VIII. IX. in X.
po 4 gld.

Listnica uredništva. Pojasnilo današnjih podob je moralo izostati; pride pa prihodnjič. — *Gosp. P. L. v G.*: Poljske slovnice nimamo v slovenskem jeziku, pač pa slovnico hrvaškega jezika, katero je spisal Fr. Marn in je izdala Slov. Matica. — Raznim dopisnikom: Prosimó vljudno potrpljenja, ker nas delo hudo tlači.

„Cvetje s polja modroslovskega“ (16ⁿ, str. 263) se dobiva pri upravníštvu našega lista za 60 kr., s pošto za 65 kr. — Opozarjamo tudi na prejšnje letnike „Dom in svet“-a.

Vatroslav Lisinski.

(Spisal *Fanko Barle.*)

(Konec.)

Prišedši v domovino kot dovršen glasbenik, spoznal je Lisinski kmalu, da so mu nade o lepši bodočnosti splavale po vodi. Sreča mu sploh nikdar ni bila mila in pot njegovega življenja je bila posuta s trnjem. Nadejali so se on, Štriga in celó ban Jelačić, kateri ga je sam priporočal, da bo imenovan ravnateljem glasbenega zavoda —, a bil je imenovan nadzornikom glasbenih

šol brez plače. Vendar tudi to ni vzelo Lisinskemu volje, deloval je tudi brezplačno mnogo v glasbenem zavodu, kruh pa si je moral služiti s privatnim poučevanjem na glasovirju. To je bilo zanj jako težavno, posebno po zimi, ker je bil vedno bolehen. Marsikaj neugodnega je doživel Lisinski v glasbenem zavodu; tu so delovali tedaj ljudje, katerim je bil njegov trud za hrvaško pesem in pa njegove nenavadne sposobnosti trn v peti. Boreč se z gmotnimi neprilikami in žalosten zaradi svojih neuspehov — sklenil je Lisinski v početku l. 1853. posloviti se od glasbe, in res odtlej ni ničesar več uglasbil razven svoje nadgrobnice. Ob jednom je prosil za službo začasnega sodnega avskultanta, katero službo s plačo 300 gld. na leto je naposled tudi dobil. Da bi bil vendar nekoliko bolje oskrbljen in da bi se mogel zopet posvetiti umetnosti, prosil je še istega leta

za službo okrožnega aktuarja. Njegovo prošnjo so vrnili dné 2. mal. travna l. 1855. (Lisinski je dné 31. vel. travna l. 1854. umrl), češ, da se mu ne more uslišati, ker je to mesto dobil že drugi. Ta prošnja leži še sedaj v zagrebškem mestnem arhivu; na njej je napisano, da se prosilcu ni mogla izročiti, ker je v Zagrebu neznan. Danes po petdesetih letih zna njegovo ime vsako dete

in se povsod razlega njegova slava!

Take razmere so silno neugodno delovale na duha in na šibko zdravje skladateljevo. Slaboten kakor je bil, prehladil se je v pisarni, katere niso kurili, dobil je mrzlico, iz katere se je kasneje rodila vodenica. Čutil je sam, da mu ni pomoči. Razven tega je bil še v takih stiskah, da večkrat ni bilo novčiča v njegovi hiši. Njegova zaročnica, katero je iskreno ljubil in katera se ga je tudi po njegovi smrti vedno zvesto spominjala, odšla

je v oni veliki bedi, s katero se je bolni Lisinski boril, k banici Jelačićki in jo prosila za podporo. Banica se je Lisinskega usmilila, poslala mu 25 cekinov in dovolila, da se mu nosi hrana iz njene kuhinje. Tako mu je bilo vsaj nekoliko pomagano.

Nekoliko dnij pred svojo smrtjo je prosil Lisinski za sv. pismo in je je dolgo časa prebiral. Naposled je zahteval še papirja in

Herman Lud. Helmholtz.

svinčnik in napisal v postelji moški kvartet: „Jeder Mensch muss sterben.“ Ko je to pesem dovršil, dal jo je svoji zaročnici, da jo odnese učitelju godbe Lichteneggerju in mu naj reče, da želi Lisinski na svoji smrtni postelji, da se ta pesem zapoje na njegovem grobu. In ni se goljufal; čez nekoliko dnij — dné 31. velikega travna l. 1854. je izdihnil, previden s sv. zakramenti, v 34. letu starosti svojo dušo.

Pogreb mu je bil preprost. Štirje pevci so odpeli na grobu njegovo pesem in mu izpolnili zadnjo željo. Pokopali so ga na pokopališču sv. Roka, kjer so bili pokopani tudi njegovi stariši, brat in sestra. Na tem pokopališču so mu postavili leta 1863. spominik iz litega železa, kateri je imel spredaj napis:

*Vatroslavu Lisinskomu,
prvomu hrvatskomu glasbeniku,
rodjenomu u Zagrebu 8. kolovoza (srpnja) 1819.
umrlošemu u Zagrebu 31. svibnja 1854.,
ovaj spomenik stavljaju harni domoljubi
i prijatelji glasbe.*

Na zadnji strani je pa bila pesem, v kateri se omenjajo Lisinskega zasluge za hrvaško pesem.

Ko se je l. 1885. v Zagrebu slavila petdesetletnica hrvaškega književnega preporoda, prenesli so Lisinskega kosti na centralno pokopališče in jih položili v arkadi „narodnih uzkrisitelja“, katero je sezidalo zagrebško mesto. Pač so resnične besede neumrlega Preradovića, katere je posvetil Lisinskemu:

Svakojaka nevolja te shara,
I prosjakom skoro ti preminu,
O moj rode, na tom vriednom sinu
Ti sagrieši s navadna nemara.
Slava njemu, uz sve jade svoje
Da ti ipak vjeran ostao je!

Da slava takemu možu!

* * *

V svoji bolezni je rekel Lisinski svoji zaročnici te-le besede: „Vidim već, da se moje tri želje izpuniti ne će. Želio sam majku svoju kod sebe imati te ju vzdržavati, tebe — milu moju — za ženu uzeti i operu ‚Porin‘ vidjeti predstavljenu. Htio sam mnogo liepoga stvoriti na polju hrvatske glasbe, a

ćutim u sebi, da sam i sposoban za to, ali domorodci naši ostaviše me nekako na pol puta. Poslije moje smrti možda bi mi pomogli, al će biti kasno!“ — Te besede Lisinskega nam napolnjujejo srcé z žalostjo, ker mu je bilo življenje tako bridko, da je zaradi neugodnih razmer legel v zgodnji grob. Romanopisec bi našel v njegovem življenju dokaj snovi za povest. Pa dasi je osoda tako preganjala Lisinskega, vendar je zapustil svojemu narodu lepo zapuščino, katero šele sedaj dostojno cenimo, ko smo čuli njegovo največje in najbolje delo — opero „Porin“. Njegova poprejšnja dela kažejo njegovo izredno nadarjenost in poznavanje slovanske glasbe, a v „Porinu“ se razodeva vsa njegova veličina, tu se predstavlja kot dostojen tekmeč vseh tedanjih glasbenih velikanov.

Besedilo ali libreto za opero „Porin“ je napisal dr. Dimitrija Demeter, prvi ilirski dramatičar in dramaturg. Lisinski je hotel uglasbiti zgodovinsko opero, saj je bila ta tedaj v navadi. Tako je Francoz Auber sestavil opero: „Nema Portičanka“, Rossini: „Viljema Tella“, Mayerbeer: „Hugenotte“, a Glinka: „Življenje za carja“. Lisinski je vedel, da bi taka opera v oni navdušeni dobi preporoda največ koristila in najbolj navdušila njegov narod. Za tako opero je bila zelo primerna snov oslobojenje Hrvatov izpod frankovskega jarma.

Po smrti slavnega junaka Ljudevita Posavskega so na Hrvaškem zagospodovali Franki. Dejanje se začinja s tem, da Kocelin, frankovski upravitelj na Hrvaškem, zbere na svojem gradu vso frankovsko gospodó, da jim prebere list cesarja Ljudevita Krotkega, v katerem jim podeljuje zemlje hrvaških boljarjev. Na tej skupščini so sklenili, da pozovejo hrvaške boljarje na veliko gostbo ter jih tamkaj pobijó iz zasede. Irmengarda, Kocelinova sestra, je čula to in povedala hrvaškemu plemiču Porinu, katerega je ljubila. Nu, Porin je ljubil Zorko, hčerko Ljudevita Posavskega; zbral je hrvaške junake in premagal Franke. Zorka in njen stari čuvar Sveslav sta bila ujeta in zaprta v

Kocelinovem gradu. Irmengarda je zvedela, da Zorka ljubi Porina, zato ji obljubi svobodo, ako se odreče Porinu. Zorka se ni bala smrti; rajša umre, kakor da bi pustila Porina. To je ganilo Irmengardo: pustila je oba na svobodo, češ:

Izkusit te htjah tek ja;
Porinova ljuba budi,
Vriediš bit' mu supruga.

Ko je čul Porin, da je Zorka ujeta, planil je na Kocelinov grad, a ni več našel Zorke. Irmengarda si je želela smrti in rekla Porinu, da je ona ubila Zorko; on jo hoče umoriti, a v tem se pokaže Zorka. Nazadnje prineso tudi smrtno ranjenega Kocelina, kateri preklinja svojo sestro, češ da je ona vsej nesreči kriva. Sestra se prebode in pade na umirajočega brata. — Kakor je bila popreje nesloga Hrvatov vzrok, da so padli pod frankovski jarem, tako je sedaj sloga Hrvatov izvojevala zmago in svobodo.

Ta libreto je podajal skladatelju dokaj prilike, da ga umetniški obdela, posebno ker je ugajal njegovemu navdušenemu hrvaškemu srcu. Lisinski se je poprijel z veseljem dela, pisal svojo opero vstrajno in resno in zato jo je v treh letih res mojsterski dovršil. Poznal je dobro slovansko glasbo, a delal samostojno, ogibal se je, kolikor se je največ dalo, tujega upliva, in tako je „Porin“ opera, katera je sestavljena v povsem narodnem duhu, s čimer se ne more danes ponašati nobena druga hrvaška opera. Ko poslušáš te divne melodije, čutiš, da jih preveva narodni duh, pa se ne moreš spomniti nobene podobne pesmi. Lisinski je zadel pravo narodno struno, izpopolnil in izbrusil narodno pesem in tako napravil lepo celoto.

Ouvertura k operi je pravi biser na polju glasbe; izmed peterih dejanj, katere ima opera, je pa težko najti najlepše. Samospevi, zbori, instrumentacija — vse je na mestu in označuje pojedine osebe kakor tudi frankovski in hrvaški narod. Ne spuščam se v podrobnejšo oceno opere „Porina“, ker s tem bi malo koristil onemu, kateri ne čuje opere same.¹⁾ Slovenci naj bi prišli sami v beli Zagreb, da se prepričajo o lepoti opere ali pa naj bi jo predstavili v Ljubljani, s čimer bi se pokazala vzajemnost obeh narodov na polju umetnosti.

Opera „Porin“ v hrvaškem gledališču se je prvokrat pela dné 2. vinotoka l. 1897., a zato je zahvaliti največ neumornega hrvaškega intendanta dr. Štefana Miletića in večščega kapelnika Nikola Fallera.²⁾ Morda se kdo čudi, zakaj se je opera, dovršena že leta 1850., pela prvokrat šele lani. Za burnim l. 1848. je zavladal absolutizem, kateri izvestno ne bi bil dopustil, da bi se pela hrvaška opera, ko bi se tudi našli sposobni pevci. Kasneje, posebno od l. 1871.—1874., ko so imeli Hrvati svojo opero in dokaj izvrstne pevske sile, delal je največ ovir sam pokojni Albert Štriga, kateri se je vedno bal, da se ne bi tako dostojno izvela, kakor bi se to spodobilo za delo pokojnega Lisinskega, ker je za pevce res izredno težavna. In tako je ta opera skoraj petdeset let čakala vstajenja.

¹⁾ O tem sta pisala podrobnejše glasbena kritika: Fr. Š. Kuhač v „Prosvjeti“ l. 1897., št. 21. in 22. in pa Vj. Klaić v „Viencu“ l. 1897., št. 42.

²⁾ Do sedaj se je opera že devetkrat pela in gledališče je bilo vselej polno. Ljudje so prišli na te predstave z vseh stranij hrvaške domovine.

Biserji.

38.

Prav mnogokrat stori razpór
Sosedam perutnjad,
In večkrat naredi razdór
Po vasi otročad.

39.

Beseda, ki jo mož velí,
Besed odtehta ženskih pet,
Solzà, ki možu prikipi,
Odtehta ženskih solz deset.

Anton Hribar.

Družina socijalistova.

(Spisal Ivo Trošt.)

I.

V gorenjih prostorih trške gostilne „pri belem volu“ se je z glasnim ploskanjem, krikom in vriščem, med poskočnimi zvoki ciganskih godcev godila prva predpustna zabava.

Zbran je bil malone ves „boljši del“ zagorskega trga, in domača dva hlapca sta se le še dolgočasno zdehaje ozirala izpred hleva v sijajno razsvetljena okna, potem pa še na desno in levo po cesti. Zdelo se jima je, da sta nocoj postavila tudi kolesljev iz bližnje okolice že dovoljno število poleg vrat na dvorišču.

Mrzli sever je dihal čez gore, zvezde so migljale in pod nogami so hreščaje odmevale stopinje.

„Jože, mraz je! Zapri! Sedaj se začne naša veselica, a-a, ah!“ Te leno izgovorjene besede je namenil veliki hlapec Jure svojemu tovarišu in tako glasno zazdehal, da se je bližnji konj nanj boječe ozrl.

„Saj je tudi čas — ni vrag na tem mrazu. — To si že plačam: spodaj je škripač tudi za nas. Slišiš: didli, didli, dam, didli dam . . .“ In mali hlapec je z bičem v roki poskočil po hlevu.

„Ali ni prav, da sem ga naročil? Tudi mi se radi veselimo, ne samo presiti škrici in njihove našemljene — grde babure; kar same cape so jih . . .“

„O, o, počasi! Si-li slišal oni dan, ko je trdil poštar Belec, da je oskrbnikova Ida tako lepa kakor angel?“

„E, pojdi! Saj poznaš take ljudi. Drugih angelov ne poznajo. Tista ženska ima muhe, to ti pravim.“

„Na to gleda gospôda samo pri konjih.“

„A! — Ido bi moral poštar poznati; ona se je učila pri njem uradovanja in je pri njem že davno!“

„Saj pravim: poštar ne vidi njenih slabostij.“

„Že rajna žena njegova se je siloma prizadevala, da mora dekletu strani; pa Ida ni marala, in poštar je ni dal, naj si tudi ima dovolj — otrok in dolga, veš?“

„Hm, pravijo, da jo snubi Železnik, tisti, ki je lani začel štacuno tam za mostom, veš?“

„Bog mu jo žegnaj! Oni dan sem videl, kako je pretepala poštarjevo hčerko — ono drobno Mimico; če bo tako ravnala s svojim možem, bo pravi peklenški angel, tako ti povem, veš!“

„Pssst! tiho!“ Oba sta molčé smuknila s praga v globino hleva med konje in voli.

„Jože! Zadnjo si uganil menda nekoliko preglasno. Ali nisi videl Železnika, ko jo je brisal tod mimo k veselici?“

„Vraga, kaj šele sedaj zapira štacuno!“

„Ali nisi rekel, da se ženi. In kadar se kdo ženi, ti povem, da je vsakdo bogat. Zato pa stiska kot pravi skopuh; a tista oskrbnikova mu bo izpraznila možnjo in hlače.“

„Pa če naju je slišal?“

„Sreča njegova, če verjame. — Vraga! jaz ne morem te gosposke navlake, pa je ne morem; odkar so mi tako beraško zagrebli očeta, ki je svoj živ dan služil tukaj v Zagorju, služil bogatašem, služil pošteno, potlej mi zavre po žilah: siromak jim ni človek.“

„Brrr, ah! Človek? Siromaka bi najrajši vrgli kar živega v jamo. Brrr, ah! naš gospodar je dober: nam dá jesti dovolj in piti, a za drugo — Jože! — ves je vražji. Brrr, ah! Zapri! Mrzlo je; nikogar ne bo več, in če pride, naj kliče: človek ni pes. — Pojdiva pit!“

„In plesat!“ je pristavil Jože ter naglo pobiral stopinje za tovarišem v pritlično pivsko sobo, kjer se je v kotu komaj vzdr-

ževal godec na stolu: v divjem diru se vrteči mladi pari trških fantov in deklet so se zaginjali vanj kakor razburkani valovi ob skalo v morju. Debela plast prahu se je prišla oblih, vlažnih ramen, skrbno poglajenih in zopet razvihrenih las, mogočnih pleč in polnih kupic na mizah; z vriščem in tuljenjem so pa menda hoteli prevpiti gospôdo v prvem nadstropju.

„Tukaj bo nekoliko bolje. Na, pij, Jože!“ Mogočno se je gibal veliki hlapec ob zidu, iskal sedeža in malega hlapca, ki je v tem že držal rdečelično domačo deklo in vlekel k mizi; Jure ji je pa ponujal pijače:

„Reza, pij!“

„Pa res! Sem žejna, veš!“ Pomočila je prašne ustnice v vino in položila kupico na mizo.

„No, pa pij! Kaj pokušaš!“ jo je silil Jure, in Reza je pila, pila do — palca: ples jo je užejal in utrudil. Smehljaje se je potem naslonila Jožetu na ramo in ga povabila na ples.

Tudi Jure je kmalu dobil plesalko, in oba hlapca sta se sukala v glasnem trušču, vriskala z drugimi in napajala dekleta. „Hej, le dajmo! Kaj bo plesala samo gospôda? Saj mi tudi znamo; hop, hop!“ vpil je Jure.

Nekoliko mirnejša je bila zabava v prvem nadstropju. Pričenši s sodnikovko in davkarico, ki sta se odlikovali s precejšno obilnostjo in elegantno toaleto, je bil navzoč pisan venec dam do učiteljske vdove, ki je — še na pol v žalni obleki — pripeljala s seboj bujni hčerki pokazat tudi netržanom. Vse je bilo živahno, vse zadovoljno. Vitki avskultant Branik, dva davkarska praktikanta in okroglo rejni lastnik „belega vola“, ob enem tudi trški župan „v gali in klaku“ so bili slavnostni odbor, ki se je takoj po dovršeni igri s kratkim županovim govorom brez najmanjše hibe otresel svoje dolžnosti. Drug za drugim so se šli zabavat na plesišče.

Postarni sodnik Grčič, ki je že davno in vedno težje pričakoval imenovanja sodnim svétnikom, — davkar z redko, osivelo brado, ki je v petek in svetek rad poškilil „škisa“ in „pagata“; dalje davkarski kontrolor in

finančne straže respicijent, na glasu kot dober kvartač in dober pevec brez not, so v stranski sobi vstrajno sedeli pri taroku in na račun slavnostnega večera prve predpustne zabave praznili četrtno za četrtno. Nekateri gostje iz sosednjih krajev so posedli mizo pred plesalno dvorano ter se javno in skrivno bahali, kateri bo več dal za vino. Prve trenutke po dovršenem programu so se ž njimi pogovarjali nekateri domačini, trije učitelji domače štirirazrednice, dva starejša trgovska pomočnika, sodni adjunkt in poštar Belec. A v nekoliko minutah so ostali poleg gostov le prazni stoli; možje pa, katerim so bili namenjeni, so imeli že svoj kavalirski posel na plesišču, kjer je ciganski sekstet uglaševal godala.

Najzadnji se je pridružil „kavalirjem“ tudi mladi trgovec Julij Železnik, ki so ga živahno pozdravljali od vseh strani. Z orokovičenimi prsti je potegnil po črnih, nazaj počesanih laseh, pogladil brke na desno in levo, in že so temne njegove oči našle v dolgem vencu odličnih tržank — kraljico nocojšnje zabave — Ido Planinčevo. Poštar Belec ji je baš nekaj lepega pošepnil na uho, da ga je s pisano pahljačo udarila po nosu, ko so se tudi njene oči uprle v Železnika. Nekoliko se je zdrznila — vsled veselja ali neugodnosti, kdo ugane? pa je krenila pahljačo tako, kakor večš krmar krmilo, ko mu burja tišči v bok ladije, in poštar se je umaknil.

Julij Železnik je bil pri svoji nevesti.

„Le semkaj k meni sedi . . .“

„Naravnost me pogledi“, je odvrnil Julij veselo.

„Dolgo te ni bilo — sedaj bova plesala; pa prej — no — le zdahni se! — Kdaj si prišel iz Trsta?“

„Ni veliko več kakor pol ure.“

„Ali si nakupil mnogo lepega, Julče?“

„Marsikaj, hm — —.“ Nekaj ni hotelo na dan, zato je pomagala:

„Tudi meni brošo? Saj si obljubil, ko sem te prosila?“

„Tako se mi je mudilo! Dosti je bilo trgovskega opravila — in — premalo de-

narja — ljuba moja — da povem naravnost. Morda bom drugič“, je pristavil boječe ter proseče pogledoval svojo Ido. Deklica pa je nevoljna, užaljena obrnila obraz v stran, da bi bil lahko njen Julče opazoval lepe poteze njenega profila, v istini pa, naj bi bil čutil, kaj se pravi, ne izpolniti želje svoji nevesti.

„Ali si huda, Idica?“ Lahno in boječe, kakor v nevarnosti, da se nadzemska prikazen samo po neprevidni dotiki z njegovo roko premeni v mrzlo kačo, je položil dva prsta preko njenega ramena, da bi ga trdosrčna osrečila samo z jednim pogledom, pa je nestrpno krenila s fino izraženim nosom — skoro v zid.

Ciganski kvartet je nehal ubirati strune, nehal gladiti loke in namakati grlo s pivom in začel izvabljalati burne, mameče glasove. Železnik se je obupno pogrezal v bistvo svojega uboštva ter v duhu proklinjal: ta nesrečni denar, mlahavo kupčijo, redke zasluzke in nerazumni ženski svet, ki neče poznati njegove iskrene, resnične, prave ljubezni. Saj je komaj zmagoval vsakdanje potreščine; za zlatnino, nepotrebni in dragi nakit — to je moral priznati — mu ni ostajalo prav nič.

Kako rad bi bil to povedal Idi, pa trdosrčnica kakor da ne čuti njegove navzočnosti.

„Pojdiva plesat!“ Hipoma je bil Julče pokoren, hipoma ozdravljen: Ida ga je malone vlekla za seboj po dvorani. Šele sredi vrtinca se je zavedel, ko je mnogo občudovalnih, željnih, vročih pogledov spremljalo njega in Planinčevo hčerko; ta se je pa zavedala svoje elegantne toalete, zavedala svojih lepih prednostij ter se z Julijem Železnikom vrtela lahko kot peresce, ona — kraljica plesa.

Takoj naslednji valček jo je zaprosil Belec, in ni mu odrekla; Železniku se je pa zdelo, da se vrača njegova prejšnja bolezen. Ta nesrečna broša!

Ob polnoči je bil kotiljon; Ida je pripela Železniku in Belcu na prsi velikansko zvezdo, drugim plesalcem pa neznatnejše re-

dove. Julij ji je hotel poljubiti ročico ter govoril presrečen: „Prava moja zvezda ostaneš ti na veke, moja Ida, moja nevesta!“ Ona ga še pogledala ni. Belec je pa započil vanjo svoje male, modre oči, siloma pomagal pripeti kotiljonski red in se je ob tem menda po nesreči preveč približal njenemu ušesu. Oba sta se smejala.

Začel se je polnočni odmor.

Sopihajoči in v lice zaripljeni plesalci so spremili svoje nežne pomagalko k bogato obloženim mizam, kjer so prijetno ščegotala v nos vkusna krepila.

Ido je posadil Železnik poleg osivelega moža, udratih oči, z dolgo, sivo brado; sam se je pa pridružil dami srednje dobe, a prav mladostne živahnosti. Temne oči, pravilne poteze lic in koketno zaokrožena, majhna usta so svedočila, da je bila dama v mladosti tudi cvet svojih vrstnic. Samo upadla lica so kazala, da ni še v glavi ponarejenih zob.

„Papa, boš ti še ta-le košček mrzle tetine? Je dobra, prav dobra! Na, papa, na!“ ponudila mu je na krožniku; on je pa mirno vlekkel dolgo „ržinko“, da so mu sivo glavo popolnoma obdali tobačni oblaki.

„Zadosti sem večerjal, ich danke, imam dovolj. O, ko bi imeli stradajoči nemaniči po mestih in na deželi vsaj polovico tega, kar ostane gospôdi — tako-le ob veselich — o, to bi bilo veselje!“ In zopet so mu glavo zavili sivkasti oblaki; njegova žena je pa opomnila Železnika: „Vidite, takšen je in takšen je bil! Kadar ima vsega dovolj, jedi in pijače, tedaj se spominja potepuhov in socialistov. Bog se usmili!“

„Kozarec terana, gospod oskrbnik, ne bo škodil, stavim, da ne. Poskusite, prosim!“ Belec je hipoma nalil pred moža stoječi kozarec do vrha in povabil navzoče:

„Na zdravje našega spoštovanega starost, gospoda Planinca, e!“

Vsi so trčili, in Juliju Železniku, kate-terega je Belec srečno prehitel z vinom in napitnico, bila bi se kmalu zgodila nesreča, da bi bil razlil vino.

„Oprostite, gospa! Neroden kakor . . .“

„Ne! Prosim, jaz sem bila nespretna; sicer pa mislim, da se sigurneje pije brez trkanja, ne, gospod Belec?“

„Kakor vam ljubše, milostna!“ priklonil se je poštar in navidezno se zanima obdeloval z oskrbnikom socialno vprašanje, dobro vedoč, da je možu to najljubše. Oskrbnica je nemški govoré zavijala naliki Dolenjkam iz Suhe Krajine, v slovenskem jeziku je pa le s težavo skrivala — češki takt. Potegnivša dvakrat, trikrat iz kozarca, je zopet segla po kos telečjega oprsja in je pridno zalagala v usta.

„Veseli me, da smo tako skupaj, svoji med svojimi!“ je vzdihnil Železnik in ljubeznivo pogledal Ido; Ida se pa ni veliko zmenila za to, marveč je rajša poslušala Belca, ki je z živahnostjo strastnega lovca in pravega socialnega demokrata pripovedoval, kako je skrivaje spravil zajca brez puške in smodnika ter prepričevalno dostavljaj, da je lov in divjačina skupna last vseh ljudi. Ko mu je oskrbnik razložil — gotovo že stotokrat v Zagorju — pojem skupne lasti in človeških pravic, je v svesti si svojih ne malobrojnih dolgov vskliknil: „Da, tako je! Prav za prav je tudi kapital skupna last vsega človeštva!“ Med tem je pa prav lepo pomežikoval, kar je imelo določen namen.

Njegov prijetni za nocoj nekoliko — kakor umetno — hripavi glas, zvonki smeh je ugajal celó oskrbnici, da ga je povabila na prvi ples po polnoči.

„Ti, Lina“, jo je svaril smehljaje se oskrbnik Planinec, „misliš, da ti še vedno poje kukavica, ho, ho, es ist nicht so, ho, ho!“ In njegove udrté uči so se prijazno ozrle na oživeló ženko, ki je v tem pridno metala kosti iz ust in s krožnika psu pod mizo. Možu se je čelo nagubančilo, ustnice raztegnile, lica so se pa popolnoma izgubila v bradi, in otel, hropel glas je prihajal iz globokih prsij:

Ko sem bil velikošolec, da, tudi mi smo plesali na Dunaju, po največ jedenkrat v letu; pa nikoli se nisem učil, pa bolj rigorozoval kot vsi drugi, ho, ho! Was hab' ich davon?“

Belec je pogledal Železnika, in pogleda sta se srečala; zakaj sploh je bilo znano, da je velikošolstvo oskrbnika Planinca fiksna ideja: Dunaj in univerzo je videl samo kot vojak in pozneje, ko je pričakoval službe pri dvornih orožnikih.

Ciganski sekstet je nocoj že tretjič nehal gladiti loke, s škripanjem uglašati godala in z dobro pijačo nadomeščati kolofonijo; ciganski sekstet se je nocoj spravil tretjič in zadnjič na delo, da zadovolji plesalce in zasluži dogovorjeno mezdo. Prijetni akordi so vabili poskoka željne mlade pare na plesišče.

Z Belcem se je zasukala tudi gospa Lina, in sicer kolikor ji je dopuščala obilna večerja. Prišla je bila samo z Ido kot „garde-dame“, a videča, da plešeta sodnica in davkarica še popolnoči, pridružila se je vedno redkejšemu krogu plesalk ter čakala, da pride kdo po njo. Précej dolgo ni bilo nikogar; slednjič je prišel Železnik. Že je vstala in mu naprej ponujala obe roki ponavlja: „Gospod Železnik!“ A mladi trgovec, kakor da ima zamašena ušesa, je molčé sedel na bližnji stol poleg nje:

„Čujte, gospa, prosim, brez zamere: vaša Idica stopa z Belcem več kakor se spodobi. Meni se že posmehuje ves svet.“

„A, res? Jaz ne vem nič. Glejte no!“

„Da, le pazite: ž njim in samo ž njim pleše, ž njim se zabava, dobro vedé, da meni to ni všeč.“

„Recite ji to, gospod!“

„Saj sem ji že, pa njene muhe so —.“

„Sitne, kaj ne? Ima jih več kakor kakšna veleblagorodna gospa, vem.“

Železnik je še vedno milo tožil materi svojo boleost. V tem je z Belcem priplesala tam mimo Ida in kakor bi slutila, kaj se godi tukaj — oba potolažila: „Počakajte, potrpite, gospod; drugoč pa z vami! Tudi drugi morajo čakati, saj vam ni neznano.“

To je bilo Juliju nekoliko pregrenko.

„Klanjam se, gospoda! Lahko noč!“

„Kam pa, gospod Železnik? Tako zgodaj?“

„Čakaj no, Julij! Pojdemo skupaj!“

„Saj nisi povoden. Bog nas varuj! Kaj te je nasadilo?“

Taki pozdravi so mu leteli od vseh znancev.

„Moram, moram“, je siknil skozi zobe in kakor besen hitel proti vratom; tam toliko da ni pohodil obeh davkarskih praktikantov in njiu plesalk, vračujočih se v dvorano.

„Še ljubosumen je na vse zadnje, ha, ha! Ubožček!“ smejala se je Ida. Belec ji je pa rekel:

„E, ko bi bili vi moja zaročenka, bil bi jaz še huje ljubosumen.“

„Če sem — hm — zaročenka, pa dekla njegova ne maram biti niti potlej. On da bi ukazoval z menoj, s kom smem in s kom ne smem govoriti, s kom se zabavati, s kom ne? Če ima biti tako, bolje nič. Tudi ženska je prosta v vseh slučajih življenja. Recite mi socialistka ali emancipiranka: ker sem prosta, se smem svobodno veseliti.“

„Taka je tudi moja misel, gospica, e —. Če smo na svetu za to, da živimo, živimo rajši bolje kot slabše; zakaj naj bi si življenja ne osladili, e —, kolikor je mogoče, a?“

Ida ga je pogledala hvaležno.

„Kdo bi se menil za vse, kar je spodobno in kar ni! Stvarnik nam je podaril telo za uživanje in ne za stradanje. Asketi in zeliti gledajo življenja sladkosti skozi naočnike — greha, poleg tega pa cedé sline po najpotrebnejšem, e —! Ali je to pametno, gospica, a —?“

„Komaj vas umem, vendar se mi zdi, da sva enakih mislij, gospod poštar, in to me veseli!“

Sladki pogled je bil Belcu zadostni dokaz popolnega soglasja. Ravnal je — kot doslužen vojaški podčastnik vaje ženskih slabostij — počasi, premišljeno, a sigurno. Bil je vselej gotov zmage.

Sekstet je že omagoval, in poštar in Ida sta le šetala po glasih ciganske godbe. Avskultant Branil je spremil domov sodnikovo in davkarjevo soprogo, tudi gospa Lina je kmalu po Železnikovem odhodu opustila neuspešno čakanje v plesni dvorani. Belec in

Ida je sicer nista posebno pogrešala, a ker se je dvorana čimdalje hitreje praznila, je Ida vprašala plašno:

„Kje je pa naša mama?“

„I, kje, dušica? Najbrž je pri očetu. Ako želite, pojdem, e —.“

„Ne, hvala! Morda je on tam — pa bi rada kozarec limonade; oh, tako sem žejna!“

„Samo potrpite; o, prosim, gospica, takoj — e, takoj!“

„Prosim! Vi ste tako dobri!“

Poštar je odšel, da bi dobil limonade, Ida pa se je vsedla blizu vhoda.

„No, dobro jutro, gospica!“ pridruži se ji opotekaje Železnik, ki je doslej obupno pil pri domačih fantih v spodnjih prostorih in vsak hip ljubosumno hodil gledat, kaj dela Ida.

„Vi, ti še tukaj? Ali nisi šel spat?“

„Ne; skrbela me je tvoja zvestoba — veš, večna zvestoba, ha!“

Ida se je ozrla v steno in spravila zgornjo ustnico med drobne zobe.

Železniku se je glas nekoliko tresel in velike oči so se mu povečale z ogromnimi kolobarji.

„Ali bo dobra Belčeva limonada? Dobro, le naj streže, le! Imela bodeta še oba dovolj. Ha, ha!“

Ida ga je pogledala žalostno in kot prava svetska dama, ki vé, da ima jezik za to, da skriva svoja čustva, svoje misli, rekla je mirno nedolžno:

„Ne vprašuj me o njem, lepo prosim; saj veš, koliko maram zanj. Tvoja nevesta sem, tvoja!“

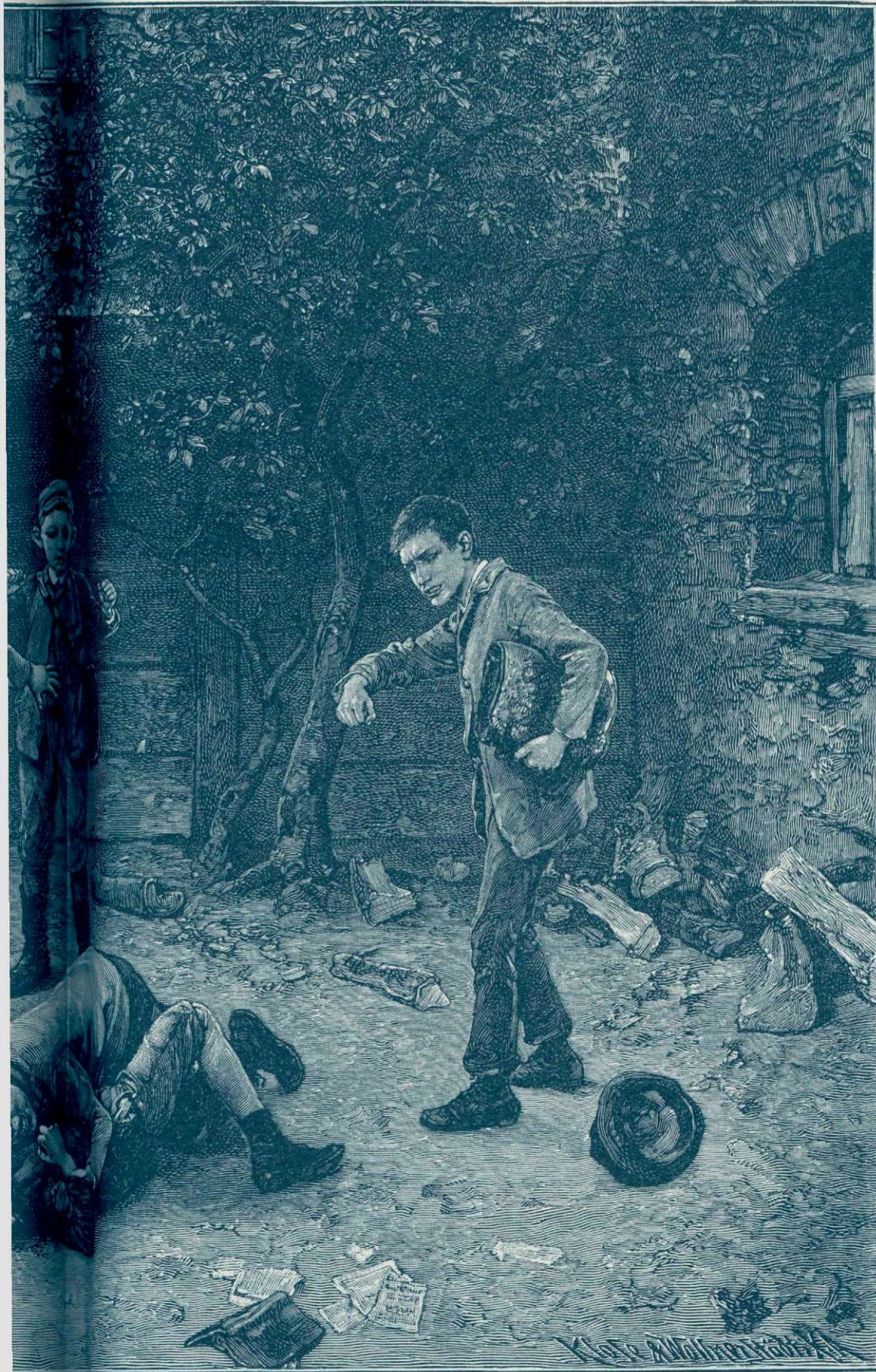
In ljubko se je nagnila k njemu ter, težko požiraje njegovo sapo, smrdečo po preobilno zaužitem vinu, dejala:

„Pojdiva še plesat, Julče!“

„Ne morem, Idica; sem truden, vidiš!“ A vendar ji ni mogel odreči.

Samo na pol je verjel njenim besedam in bil srečen.

Belec se je vrnil z limonado, katere pa sedaj Ida ni pila. Ne-

Slikal L. Knaus.

voljno je stisnil brke v zobe in gledal plesalce, tri pare, za katere je bila prostorna dvorana — ne vem ali prevelika ali premajhna.

„Ida, komm’!“ je zaklical nizek, ohropel glas oskrbnika Planinca na vhodu plesne sobane, in Ida je nagloma zavila pleča s tankim šalom, katerega ji je skrbno popravljal Železnik, ponudivši ji roko, kar je pa v naglici odklonila.

Pridružila se jim je še zardela oskrbnica, in šli so, vljudno pozdravljeni, iz dvorane; nekoliko korakov za njimi se je pomikal, zavijaje se v tanki ogrtač, poštar Belec.

Razhajali so se tudi gosti iz bližnjih vasij; tarokisti so že tretjič ohladili sedeže s trdnim namenom, da bo treba iti spat. Dva učitelja sta še sedela pri mizi in zdehaje poslušala, kako je sodni adjunkt razlagal svoje politične nazore ter razvijal zmožnosti bodočega poslanca, na katerega sedež bi najrajši sedel sam. Trgovski pomočniki so sladko dremali

ob polnih kozarcih; le iz spodnjih pivnic so še odmevali tuleči in zadirajoči glasovi onemoglih plesalcev.

Zadnje plesalke so ostavile plesišče, in gostilničar „belega vola“ je lahkoma stopil k ciganom, obračunal ž njimi ter jim voščil lahko noč, dasi se je že svitalo na vshodu.

„Ničvrednež, babjek, zapeljivec . . .“, je klical hripavo, a krepko Železnik v veži.

„Kdo? Jaz! Čakaj, kramarska duša, debeloglava sova, polizanec polizani . . .“

„Čakaj, ti . . .!“ je shropel zopet Julče. „Jaz ti pokažem —.“

Iz vseh prostorov so se zgenili zaostali pijani in zaspani obrazi, da zabranijo kaj hujšega. Prihitel je gostilničar ter se zakadil s svojim okroglim telesom v poštarja, da je hipoma omahnil v zid, dočim so drugi porabili priliko ter porinili ljutega Železnika skozi vrata na zrak . . .

S tem se je končala predpustna zabava v Zagorju.

(Dalje.)

Signora Maria.

(Spisal Karlo Miklavčič.)

Nessun maggior dolore
Che recordarsi del tempo felice
nella miseria.

Dante, Inf. c V. 121.

Najhujša vseh je bolečin
V nesreči srečnih dnij spomin.

Stritar.

Bilo je sredi malega travna, ko me zjutraj rano pokliče zvonček iz sladkega spanja. „Hitro, gospod, v ulico Cavana št. . . v četrto nadstropje.“ Ker sem bil že vajen takih nenadnih pozivov, nisem se nič prestrašil, ampak v nekoliko minutah sem bil že na ulici. Bilo je lepo pomladansko vreme; po mestnih ulicah je vladal še mir.

Kmalu sem bil v dotični hiši. Stopnic ni bilo konca. Pred vrati stanovanja me je čakalo mlado dekle in me pripeljalo v sicer malo,

a vendar dokaj lepo opremljeno sobo. Na snežno beli postelji je ležala mlada žena. Po blazini so bili razliti njeni gosti lasje. Velike, višnjeve oči so mirno gledale na naju. Male roké so imele drobne, skoraj prozorne prstke.

Ko sem dovršil svoje opravilo, hotel sem zopet oditi, toda mlada bolnica me je prosila, naj še malo potrpim, češ da ima še nekaj z menoj govoriti.

„Elvira, prinesi mi sliko pokojnega mi moža!“

„Vidite, tak je bil pokojni Vittorio — Bog ga pomiluj! Osrečeval me je sicer, toda le nekaj let, a kmalu se je izgubil v slabi tovarišiji!“

„Pokaži gospodu skozi okno, kje je bilo naše letovišče. Prav lepo se vidi. Če vas ne

motim in ne zadržujem, povem vam kaj več iz svoje preteklosti.“

„Prosim vas lepo, milostiva!“

„Zibelka mi je tekla v zeleni Štajerski. Roditelja sta bila srednje premožna, a imela tu v Trstu sorodnika, ki si je znal v primerno kratkem času pridobiti veliko imetje. Neke jeseni je prišel obiskat nas. Takrat sem bila deklica kakih osem let. Le nekaj mu je grenilo življenje: bil je brez otrok. Ker sem bila jako živahen in menda tudi lep otrok, vzela me je s seboj.

Žena njegova — signora Bianca — me je sprejela z največjo ljubeznijo. Negovala me je kot svojega otroka. V ulici Massimiliana sta imela reditelja moja veliko in lepo hišo. Seveda se mi je čudno zdelo, ko sem stopila prvič v krasno stanovanje. Tudi hoditi nisem znala po gladkih tleh. No, dekle osmih let se kmalu privadi novemu življenju. Italijanščine sem se hitro priučila, ker se je zaradi tete, koja je le malo umela slovenski, govorilo večinoma po italijansko. S kratka: v par letih sem bila tržaška signorina.

Posebno rada sem bila v letovišču. Sredi mičnega vrta je bila sezidana mala vila. Tu sem tekala med cipresami, oljkami in lovorikami sem ter tje. In ko sem vsa spehana pritekla k teti, me je vselej ljubeznivo poljubila.

Tako sem brez skrbi uživala srečo, katero mi je naklonila previdnost božja. Pozno jeseni smo se vračali v mesto. Po zimi smo hodili večkrat v mestno gledališče in po drugih zabavah. Imela sem učiteljico za godbo, francoski jezik in za druge predmete. Signora Bianca je skrbela za fino izrejo.

Zopet smo se naselili v letovišču. Spomlad je bila nenavadno gorka in lepa. Sadno drevje po vrtu je baš cvetlo. Stric se je odpeljal v trgovinskih poslih v Benetke. V letovišču sva bili s teto sami.

Nekega dne proti večeru postoji pred vrati kočija. Iz nje stopi stric v društvu mladega gospoda. Dobro se spominjam. V vrtni lopici sem se pečala z ročnim delom, ko mi stric predstavi gospoda Vittoria R. iz Benetk. Drugi dan se odpeljeta s stricem

rano v mesto po opravkih. S teto sva še počivali. Popoldne okoli pete ure smo imeli kosilo in sicer v lopici na vrtu. Dobro jelo in še boljše vino nas je spravilo kmalu v najboljšo voljo. Nastopil je večer, kakoršen nam ponuja le južno podnebje. Pred nami se je raztezalo kot velikanska ravnina lepo morje. Veselo so švigale sem in tje male ribiške ladjice. Na parnikih v luki je bilo vse živahno. Po vrtu so prepevali tiči, a od vseh strani se je čulo glasno, veselo govorjenje letovičarjev.

Vittorio je bil kaj vesel in zabaven mladenič. Ne bom ga popisovala, kakov je bil. Le to vam rečem, da mi je bil všeč. In res: za pol leta sem bila njegova žena.

Moj soprog je bil najstarejši sin premožnega trgovca v Benetkah. Imeli so dve trgovski ladiji, kateri sta pluli po jadranskem morju. Kmalu po mojem prihodu je umrl stari Vittorio, in moj mož je bil samostalen. Tri leta sva živela v lepem miru in v ljubezni. Sreča najina je bila največja, ko sva dobila sinka. Oh, kako ga je ljubil!

A prišlo je drugače. Soprog je začel zahajati v neki klub. Od začetka je bil o polnoči doma, a s časom ga i po celo noč ni bilo. Ljubeznivo sem ga svarila. Poljubil me je na čelo, a poboljšal se ni. Lahko si mislite, kako sem bila nesrečna. Toda še ni bilo dosti. Sinko najin je pal po mramornih stopnicah tako nevarno, da je v malo urah umrl v mojem naročju.

Vittorio je skoraj zblaznel, a ni si obrnil te kazni božje v korist, ampak je storil prav nasprotno. Po cele dni ga nisem videla. Trgovina je vedno bolj pešala. Vodja je bil nepošten, in v kratkem času je šlo vse nemalo premoženje v izgubo.

Med tem sta umrla i reditelja moja v Trstu i zapustila večino imetja meni.

Vittorio ni zapustil razuzdanega in razkošnega življenja. Tudi me ni več imel rad; bil je ne le mrzel, ampak tudi surov. Začel je podpisavati menice in strašno razsipati denar. Oh, kako hudo mi je bilo pri srcu, ko sem se spominjala prvih, srečnih let v zakonu ali pa zornih let mladostnih!

A še večja izkušnja me je čakala. V društvu svojih prijateljev je napravil soprog veliko veselico na morju, seveda po noči. A kaj se je zgodilo? Proti jutru priplava mal čolniček pred našo hišo, in notri je ležal Vittorio nevarno ranjen.

Strašne muke je trpel, a ne le telesne, ampak tudi duševne. Sedaj je spoznal svoj žalostni položaj. Skrbno sem mu stregla, da se niti ganila nisem od njegove postelje. Zdravnik je pregledal rano in izjavil, da je malo upanja, da še kdaj okreva. Zato sem mu poklicala o. kapucina Teodozija. Bil je mož večletni hišni prijatelj. Dolgo se je mudil pri nesrečnem Vittoriju. Po odhodu Teodozijevega ga je napala huda mrzlica. Ne prestano je izgovarjal: „Elvira, Elvira, angelo mio!“ To je trpelo celo popoldne. Hitro pošljem po zdravnika, a kmalu je spoznal, da mu ni več človeške pomoči. Pokleknila sem pred postelj in goreče molila, toda zastonj. Še jedenkrat me je pogledal s svojimi velikimi očmi in umrl je — moj Vittorio!“

Zaostal je glas bolnici; le globoki vzdihljaji so vzdigovali njene prsi. Kmalu se je pa zopet pomirila in nadaljevala:

„Tako drugo jutro pride oče Teodozij tolažit me. Pripovedovala sem mu, kako je Vittorio v mrzlici vpil ‚Elvira, Elvira, angelo mio!‘ Razjasnil mi je potem dobri oče, kaj pomenjajo ti vsikliki.

Še tisti dan, ko smo spremili k večnemu počitku nesrečnega soproga, šla sem v neko daljno, tesno ulico, kjer sem po daljšem vpraševanju našla Elviro. Slabo se ji je godilo. Surov čevljar jo je imel v reji. Dasi je bila že deset let stara, vendar še ni hodila v šolo. Vzela sem jo k sebi in še sedaj je pri meni. Upam, da mi ona kdaj zatisne trudne uči. Mati njena je bila umrla tri leta pred tem žalostnim dogodkom.

Skrbno sem jo gojila in postala je dobra deklica. Trudila sem se, da popravim na ubogem otroku vse, kar so bili zagrešili njegovi stariši, ki so se morali zato hudo pokoriti. Sedaj mi je jedina uteha v tem žalostnem stanju. Hodili sva v lepih dnéh na pokopališče in lepo molili za pokojnega očeta.

S svojim lastnim premoženjem sem uredila razmere Vittorijeve in takoj potem se odpeljala z Elviro v Trst. Le 1. in 2. listopada sva potovali vsako leto v Benetke pomolit na grobu pokojnikovem. Nagrobni spominik ima jednostavni napis: ‚Vittorio‘ in dan smrti njegove.

Čas je tudi moje hude, od začetka res neznosne rane v toliko izlečil, da sem sedaj precéj mirna. Večkrat sicer mislim, da bi bilo življenje moje lahko srečnejše, a spominim se, da je mnogih drugih življenje žal še nesrečnejše. Tolaži me zlasti zavest, da jaz pri tem nesrečnem razvitku in tragičnem koncu nisem prav nič zagrešila.

Tu živim sedaj povsem nepoznana, zapuščena od celega sveta.

Tako je z menoj. Vzela sem si to malo stanovanje, ker je hiša čisto mirna. Ko pride čas, plačam stanarino, a sicer nimam nikake zveze s svetom. Zabavam se le z Elviro, sicer ne občujem z nijednim. Skupaj moliva, skupaj delava. Da pri tem večkrat pade kaka solza žalostnica, lahko si mislite, dragi gospod.

Skrbi me sedaj le še osoda Elvirina, toda ona trdi, da je sklenila po moji smrti zapustiti svet in iti v samostan ter tam v tihi celici moliti za pokojnega očeta in zame. Naj stori, kar ji velewa srcé.

Vas pa, dragi gospod, zahvaljujem za vaš trud; srce mi je sedaj lože, pridi karkoli.“

Tako je pripovedovala signora Maria.

„Poletel bi, poletel bi . . . !“

(Silhueta. — Spisal *Fran Meško.*)

Ko je sneženi zimski plašč zagrinjal premrlo zemljo, starega Vida navadno ni bilo na dan. Sedel je pri zeleni, ilnati peči, grel si stare, izsušene ude ter nekako topo, kakor brezmiselno zrl skozi majhna okna v svet, kjer so se izpod nizko poveznjenega, svinčeno-sivega neba dan za dnevom sipali debeli kosmiči.

In ko je ponehal divji metež, je zavladala zunaj ledena zima.

Pri oknu sedé na nebarvanem, prosto zbitem stolcu, pa je predla Anica. Bila je mladenka kakih sedemnajstih let. Zapustila mu jo je njegove žene sestra, ki je umrla pred tremi leti.

Anica je bila jedina podpora Vidovi starosti . . .

In ko se je za svetlih, jasnih zimskih dnij prebudil starec iz svoje apatije, je vprašal svastično s težkim, počasnim glasom:

„Anica, ali ne pojdeva pred hišo na sveži zrak?“

In Anica je za trenutek ustavila drdrajoče kolo ter odgovorila z zvočnim glasom:

„Ne, ujček, zunaj je premrzlo.“

„A — premrzlo . . . praviš . . .“

In starec je povetil sivolaso glavo ter se privil tesneje k peči. — —

Le o posebno toplih dneh, ko so se solnčni žarki s pomladno toploto upirali v zemljo, je privedla Anica starca, podpiraje ga z obema rokama, pred hišo.

In stari Vid je sedel na nizkem stolcu ter nemo zrl pred-se. V daljavo ni mogel zreti, ker se je sneg lesketal v solnčnih pramenih, kakor bi bilo celo polje posuto z brušenimi demanti. In ta blišč in lesk je jemal vid njegovim starim in slabim očem.

Čez kako urico pa je začel od zime drgetati in Anica ga je morala spraviti nazaj v sobo.

* * *

Ko so zavele od juga tople sape ter napolnile z mlačno, dobrodejno toploto vzduh, ko se je začel taliti sneg ter se kazala mokra, črnikava zemlja — tedaj je Anica zopet privedla ujca pred kočjo.

In tedaj je cele ure presedal na svojem nizkem stolcu.

Oči so mu nemirno, nekam plaho plule v daljavo. Navadno brezizrazne, so dobivale v tem času za par trenutkov čuden izraz, nekak mladosten blesk.

Včasih si je potegnil z velo, drhtečo roko preko čela in čez oči, kakor bi se hotel nečesa spomniti, nečesa se domisliti.

A ko je nekoliko časa pomišljal, je žalosten stresel staro glavo, da so mu zatrepotali beli, redki in dolgi lasje.

In zopet se je pogreznil v nemo brezčutnost.

Le ko so začele z juga priletavati brzokrile lastovke, se je bolj oživil.

Dolgo, dolgo je zrl včasih za jatami tic. Oči so mu začele sevati, osinjeli, rumeni obraz mu je pobarvala za hip lahna rudečica in včasih je z drhtečim, počasnim, zategnjenim glasom zapeval:

Poletel bi . . . poletel bi . . .

A drugega ni več vedel.

In poklical je Anico.

„Anica . . . zapoj mi ono . . . ono . . . o Lojzetu.“

In Anica je zapela s tihim, nežnim glasom, nekoliko zateglo in drhteče, kakor jo je bil že pred leti naučil starec sam:

Čez doline, čez doline
In čez gore strme,
Poletel bi, poletel bi
K vam na krilih brzih . . .

Starec pa je z velikimi, krvavo-belkastimi očmi bulil v sinji zrak za lahkokrili ticiami ter ponavljal kakor v snu:

Poletel bi . . . poletel bi . . .

Potem pa je zopet sklonil glavo ter se zamislil.

A spomin mu ni več dobro služil.

In poklical je zopet Anico.

„Anica . . . Anica . . . dete moje . . .“

„Česa želite, ujček?“

„Anica, sedaj je jesen, ne res?“

„Ne, ujček . . . pomlad je.“

„Ka-a-j — ha?“

„Pomlad!“

„Pomlad?“

Starec je nekoliko pomislil.

„Torej ne odpada listje?“

„Ne — sedaj še drevesa komaj začno zeleneti.“

„Kaj — zeleneti?“

In zopet se je zamislil . . .

„Torej pomlad . . . pomlad . . . ne, pomladi ni bilo.“

In zopet se je zamislil.

„Anica . . . dete moje!“

Zopet jo je klical s tihim, nekam boječim glasom.

„Anica — pa tice se sedaj vendar-le selijo?“

„Ne, sedaj se vračajo iz toplejših krajev.“

„Vračajo . . . ne, tedaj ni bilo . . .“

Zopet je nekam žalostno umolknil.

Čez nekaj časa pa je zopet klical sva-stično.

„Anica — povêdi me v sobo . . . Ko pa bodo tice odhajale, in ko bode listje rumenelo in padalo raz drevje, mi povej ter me povêdi pred hišo.“

„Bom, ujček!“

* * *

O toplih pomladnih dnevih ga je privêdla dan za dnevom na trato pred kočjo.

In dan za dnevom se je godil približno isti prizor, dan za dnevom je starec izpraševal isto . . .

Po leti ga je spravila v senco pod veliko hruško za kočico. In tam je posedaval po cele dneve v mehki travi ter zrl v zeleno vejevje, slušal petje tic, gledal po zeleneči, cvetoči naravi ter mrmral:

„Ne — o takem času ni bilo!“

In kakor bi sam sebi ne verjel, je poklical mladenko:

„Anica — ne res, o takem času ni bilo?“

Starec, slabo se svetlikajoče, trudne oči je na široko odprl ter zrl s težkim pričakovanjem v mlado, nekoliko bledo, zamišljeno zročjo devo.

Anica pa je že vedela, kaj misli stari mož.

„Ne, ujček — jeseni je bilo, jeseni . . .“

„Jeseni!“

Starec je pomislil, je-li res bilo jeseni.

„Jeseni?“

„Da, ujček, ko listje porumeneva in odpada, ko se tice selé na jug — tedaj je bilo.“

Starec je prikimaval.

Stari, nagubani obraz se je za trenutek nabral v še žalostnejše poteze in z drhtečim, skoro plakajočim glasom je govoril:

„Da, da, — tedaj je bilo. — Anica, slušaj in pomni: Ko bo rumenelo listje ter šušté padalo raz drevje, in ko bodo tice odletavale na jug — tedaj mi povej, gotovo mi povej!“

* * *

Dnevi so bili krajši in krajši.

Solnčni žarki so izgubljali polagoma svojo žgočo in pekočo moč.

Po nekoliko mrzlih in vlažnih jutrih je polnila celo dolino belkasta, gosta megla, da se je dozdevalo, kakor bi vas ležala sredi belkastega jezera.

In ta megla in mrzle sape so polagoma rumenile zeleno drevesno listje.

In ko je zavela kaka sapica, so listi, kakor v temni slutnji bližnje smrti, žalobno pošepetavali. In list za listom se je odklepil od veje ter v krogih padal na mrzlo zemljo.

V zvonikovi lini pa so se zbirale lastavke ter v obilnih jatah plule proti toplemu jugu.

In za njimi so se selili žerjavi. Hripavo so kričali visoko pod oblaki ter v koničastih trikotih polagoma speli v drugo domovino.

In vse druge tice selivke so letele čez vaško kočjo.

Tedaj pa se je starec čudovito oživil.

„Anica“, je klical z nekako prerojenim glasom, „Anica, ne res, sedaj odpada drevju listje in tice se selé na jug?“

In dekle je odgovarjalo s svojim nežnim, visokim, nekoliko pevajočim glasom:

„Da, ujček, tice se selé in listje odpada, jesen je!“

„Jesen . . . jesen . . .“

Starec je vidno oživel.

V otrplih udih je zopet čutil pluti toplo kri, stari udje so se mu gibali živeje in čvrsteje, oči so mu zrle jasneje.

Razločno je videl jate selečih se tic. Spoznaval jih je. — Videl je rumeno listje dreves, videl, kako odpada, kako se kopiči pod suhotnim drevjem, to-le pa štrli z golimi vejami v nebo.

Sedaj se je spominjal starec cele pesmi.

In peval je s svojim tihim, turobnim, zateglim glasom:

Čez doline, čez doline
In čez gore strme
Poletel bi, poletel bi
K vam na krilih brzih . . .

In ko je odpeval te vrstice, je sklonil glavo ter se zamislil.

In jasno se je spominjal vsega.

Poklical je Anico.

„Anica — še li veš, kako je bilo — saj sem ti pravil.“

„Vem . . . vem . . .“

„Veš torej . . . tedaj pa se lahko nekoliko porazgovoriva o njem.“

„Da!“

A starec še ni začel. Nekaj mu je še težilo srce.

„Predno začneva, moram te še opomniti, da ne pozabiš venca za naše grobove.“

„Ne zabim.“

„Ne . . . ne . . . gotovo ne smeva zabiti!“

Potem pa sta začela govoriti o nekdanjih dneh . . .

* * *

Da, da — tako je bilo. Toda to je bilo že davno, davno . . .

Tedaj je bil Vid še mlajši, mož v najboljših letih.

Vid Kolar je imel svojo posest koncem vasi. No, bogat ni bil ravno čez mero, a toliko je vendar imel, da je lahko živil sebe

in ženo Katro. In pri tem še sta lahko položila nekaj na stran — za stare dni in za deco.

A z deco sta imela Kolarjeva nesrečo.

Prvo dete je umrlo takoj po porodu, drugo je živelo le nekoliko čez leto dnij.

Potem pa ni bilo nobenega več.

To pa ju je močno žalostilo.

In molila sta in prosila dan za dnevom, naj blagoslovi Bog njun zakon ter jima pošlje potomca, da bi imelo njuno življenje vsaj nekak smoter in njuno delo nekako nalogo.

In res ju je Bog uslišal.

Nista bila ravno več mlada, ko sta dobila sinčka, kateremu sta dala ime Lojze, ker se je rodil ravno na dan pred sv. Alojzijem.

To je bilo veselje v hiši! Kar nagledati se ga nista mogla. Vedno sta stala pri zibelki ter ga motrila in občudovala kakor nekak čudež.

„Kako pametno gleda — glej ga no, oče!“

„Ha, rjave oči bo imel, ta paglavček mali“, je radosten govoril oče Vid.

„Da, in kako se mu svetijo!“

„Saj res!“

„In kako je debel, kar sama mast ga je.“

„Da bi bil le zdrav . . . He, Katra, s tega še bo nekaj, to se mu vidi že sedaj.“

„Bog daj, Bog daj!“

* * *

Lojze pa je rastel hitro in krepko.

Roditelja sta ga obsipala z ljubeznijo.

A kaj naj bo fant, to jima je delalo skrbi.

„Jaz ne bi bila rada, ko bi se moral tako trapiti in mučiti, kakor se midva“, je često govorila mati Katra.

„Tudi jaz bi mu rad preskrbel boljši kruhek.“

„Kaj, ko bi ga dala v mesto v šolo?“

„Jedinec je!“

„Moj Bog — ta zaplata posestva, kaj pa hočeva s tem?“

„No — no . . . A veš, to stane denar!“

„No, toliko bova že še zmogla.“

„Nekako bi morda že šlo.“

„In ko se Lojze izšola, nama na stare dni tudi lahko kaj pomaga.“

„No, to že — to že!“

„In kaka čast za hišo, če imamo ,gospoda! Če pa gre v šolo, mora postati ,gospod‘.“

„Da, če gre v šolo, mora biti vsekakor ,gospod‘.“

Tako sta često modrovala in sklepala Kolarjeva oče in mati.

Ko pa je Lojze spolnil deseto leto in se je kazalo, da ima dobro glavico, je bila povsem določena stvar, da pojde v mesto.

Pod jesen je šlo. Listje dreves je rumenelo in tice so se selile na jug.

Tedaj pa je nekega meglenega jutra napregel sosedov Tinče najlepšega konja ter naložil na lični voziček Vida, sina mu Lojzeta in nekoliko prtljage.

Odpravljali so se v mesto.

Mati se je jokaje poslavljalala od sina.

„Priden bodi“, je klicala za vozom, „ter Boga ne pozabi!“

Lojze pa si je na skrivnem brisal solze ter se še često ozrl nazaj na rojstveno kočico.

V mestu mu je oče priskrbel stanovanje in hrano, stisnil mu v roko nekaj drobiža, podal mu še precēj lepih naukov ter se odpeljal s Tinčetom domov.

In Lojze je začel ,študirati‘.

Na Kolarjevem domu pa je bilo sedaj nekako pusto.

Listje krog hiše je bolj in bolj odpadalo z drevja, lastavke so se selile izpod kapa ter odletele v svoje prezimišče; Lojze ni več skakal in kričal okrog oglov.

Vid in Katra sta često govorila o njem. Vsak mesec pa sta šla jedenkrat v mesto pogledat k njemu ter mu nesla po cele jerbaze jabelk in kruha, ,ker v mestu malo kuhajo, otrok pa rad jé‘.

In tako je potekal čas.

Meseca mal. srpana vsakega leta pa je prihajal sin domov na počitnice.

Ko pa je zopet rumenelo listje ter so se selile lastavke, pa je sosed zopet zapregel ter ga popeljal v mesto . . .

Vsako leto je prihajal Lojze domov večji, bolj učen in bolj gosposki.

Ko je postopal okrog doma s tesno suk-njico in s širokimi hlačami, čitajoč v lični knjižici z zlato obrezo, so se ga stariši neizmerno veselili ter si z zadovoljstvom mislili:

„Gospoda pa bomo vendar-le imeli!“

Ko je po nedeljah, pušoč cigaretko, polagoma korakal v cerkev ter se nekam oblastno oziral okrog sebe, so pogledovali ljudje za njim ter si mislili:

„Prav gospod je že!“

Če pa je Lojze srečal ravno katero znanko, je na lahno privzdignil okrogli klobuček, katerega je nekoliko po strani nosil na črnih kodrih, se malce nasmehnil ter pozdravil z zvenečim glasom:

„Dobro jutro, Minica!“

In vsa dekleta so bila tega mnenja, da Kolarjev študent ni napačen človek in da bo ,gospod, kakor mora biti.‘

Ko sta ga doma oče ali mati popraševala, ali misli iti v lemenat, se je le na lahno nasmehnil ter odgovarjal, da je do tega še dovolj časa, da si do tedaj še lahko vse premisli, kako in kaj.

Starišem pa ti odgovori niso bili baš posebno všeč.

„Saj veš, Lojze, česa midva želiva“, sta mu govorila o takih prilikah roditelja ter mu skušala dokazati, da je duhovski stan srečnejši kakor so vsi drugi stanovi.

Lojze pa je molčal.

* * *

Kolarjev študent je dovršil gimnazijo. Bil je na razpotju. In težko je, voliti si na tem razpotju pot — novo in vendar pravo pot.

Ljudje so ugibali, kam da pojde.

„Ne bo baje ,gospod‘, nekam drugam misli potegniti“, trdili so jedni.

„Eh, čenče, kaj drugega pa hoče biti“, dejali so drugi.

„Profesor baje bo.“

„Smešno! Kje pa ima denar za študije?“

„Pravijo, da dobi nekje veliko podporo.“

„Ne verujte, nikar ne verujte! Iz tega ne bo gotovo nič.“

In ugibali so vse mogoče.

Oče in mati sta težko pričakovala, da se sin odloči.

Študent je hodil zamišljen po gozdovih ter je gledal zeleno vejevje in slušal petje tic. Po cele dneve je izostajal.

Ko pa se je na večer vračal domov, ga je mati včasih proseče nagovorila:

„Pa bi vendar šel h gospodu župniku, da bi naredila prošnjo za bogoslovnico.“

„Eh, saj se še ne mudi“, je na kratko odgovoril sin ter šel svojim potem.

Mati pa je na skrivnem brisala solze.

* * *

Ko pa je začelo rumeneti listje na drevih in so se selile tice v toplejše kraje, je naznanil Lojze starišem, da gre na — Dunaj študirat za profesorja.

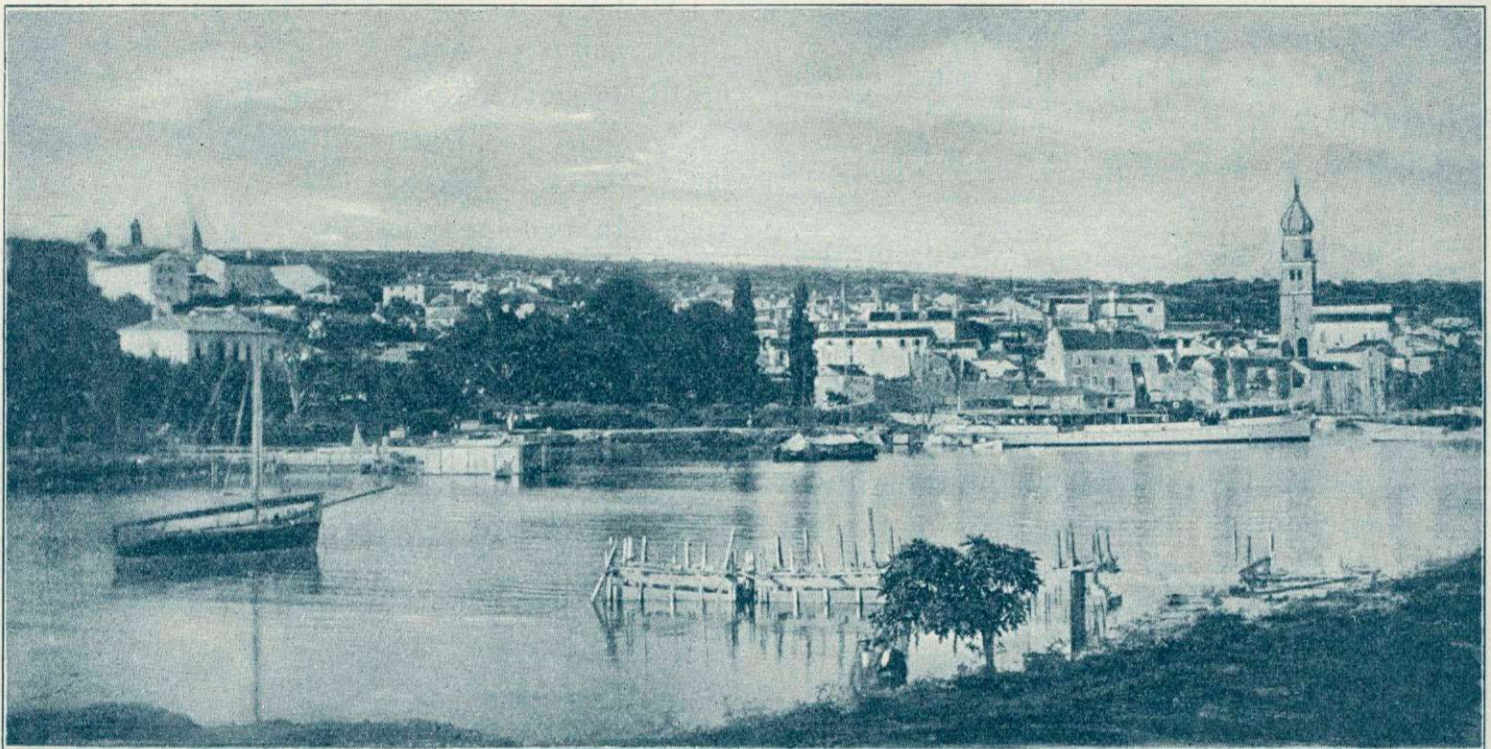
To je bil za stariše hud udarec, ki jim je podrl celo vrsto nád in osnov.

„Idi, kamor hočeš“, se je jezil oče, „a od naju ne zahtevaj in ne pričakuj ničesar več. In domov ti tudi ni treba več hoditi.“

Sin je slušal te trpke besede s sklonjeno glavo.

V srcu ga je nekaj zbolelo, neizrečno zbolelo.

Mati pa je tiho plakala.

Mesto Krk. (Na otoku Krku.)

Drugi dan na vse zgodaj, ko je v vasi še vse spalo, je korakal Lojze sam samcat iz vasi, noseč v jedni roki lahen kovčeg, v drugi pa drobno palico.

* * *

V vasi so takoj trdili vsi, da so že davno vedeli, da ne bo „gospod“ iz njega, ker je preveč gizdav, ker je vedno pogledoval za dekleti, ker ni rad zahajal v cerkev, ker je vedno dobival neka čudna pisma, ki so ga še bolj zmešala in zmotila.

In kdor je srečal Lojzetova roditelja, vsak je na dolgo in široko izpraševal, kako

„Dom in svet“ 1898, števil. 7.

in kaj, zabavljaj čez pokvarjenega sina ter prerokoval, da se mu bo slabo godilo v svetu, ker ne sluša starišev.

Oče Vid je polagoma premagal jezo in nevoljo proti sinu. Celó hudo mu je bilo, da ga je odpravil na tako osoren način.

Mati pa se kar ni mogla potolažiti. Bolj in bolj se je oglašalo materino srce ter hrepenelo po sinu, kateremu se baje — kakor so trdili drugi dijaki — na Dunaju ni godilo najboljšje.

Začela je hirati in pokašljevati.

In ko je prihodnjo jesen odpadalo listje in so se tice selile na jug, so pisali na

Dunaj Lojzetu, naj hitro pride, če še hoče mater videti živo.

In res je prišel.

Bil je bled in upadlega obraza.

Ko pa ga je bolnica vprašala s slabim in tihim glasom, kako se mu godi, se je posiloma nasmehnil ter dejal:

„Prav dobro!“

Materino oko pa je le predobro videlo, da trpi sin bedo in pomanjkanje. In to ji je zagrenilo še zadnje trenutke.

Čez teden dni so pokopali Kolarjevo Katro, Vidovo ženo, Lojzetovo mater.

* * *

Lojze je šel zopet na Dunaj.

Vid je ostal sam v svoji kočici. A nič, niti življenje ga ni več veselilo.

Čutil se je osamelega in zapuščenega na svetu.

Pri tem pa se je čudovito hitro staral.

Delal ni več mnogo. Po cele dneve je presedal pred hišo ter se ni brigal niti za kravo in par svinj v hlevu, niti za kaj drugega.

Da bi ne šlo vse v nič, je prišla k njemu v kočjo sestra pokojne mu žene Katre, vdova po nekem gostaču, s svojo majhno hčerko Anico. Skrbela je za Vida in za kočjo.

Ta pa se je bolj in bolj staral in bolj in bolj umiral za celi svet.

Ves je postal nekako lesen, brez življenja.

Le na jesen — tako proti vsem Svetnikom — je oživel. In tedaj je naročil svasti, naj preskrbi venec.

Na vseh vernih duš dan je ponesel venec na grob pokojne žene.

In naj je bilo še tako mrzlo in hladno, je vendar celi dan preklečal in presedel na grobu.

Polagoma, polglasno je molil očenaš za očenašem — za pokojnico in za sina Lojzeta.

Po velem, suhem obrazu pa so mu tekle goste, debele solze.

* * *

Koncem nekega poletja, kaka tri leta izza materine smrti — je Lojze pisal očetu dolgo pismo.

Pisal je, da nekoliko boleha in da mora ležati. A skoro bo bolje, skoro, saj že čuti, da se mu vrača zdravje.

Potem pa bo dovršil izpite ter se vrnil v drago domovino, v kateri že tako dolgo ni bil. Niti v počitnicah ni mogel domov, ker je moral tudi v počitnicah poučevati.

Sedaj pa skoro pride!

O, kako si želi domov — na materin grob, k dragemu očetu!

Pismo pa je sklenil s temi-le stih:

Čez doline, čez doline
In čez gore strme
Poletel bi, poletel bi
K vam na krilih brzih!

Oče Vid je neštetokrat prebral to pismo.

In čakal je sina. A dan za dnem je mineval, Lojzeta pa vendar ni bilo.

Nekega jesenskega dné pa dobi zopet pismo. Bilo je od nekega sošolca Lojzetovega. In ta-le je pisal, da je Lojze umrl v dunajski bolnišnici za jetiko, in da je njemu naročil, naj sporoči po smrti to žalostno vest staremu očetu.

Oče Vid ni mogel umeti tega pisma. Anica mu ga je morala zopet in zopet prebrati, in vendar je še vedno popraševal, je-li res tako pisano v pismu.

Ko je pa umel to grozno resnico, je še bolj odmril svetu.

Z nikomer ni več govoril. Le posedal je v hiši in pred hišo ter mislil na ženo in na Lojzeta, katera je že krila zemlja.

Sestra je skrbela zanj, kolikor je le mogla. A neko zimo se je prehladila in čez štirinajst dni je umrla.

Tedaj pa sta ostala starec in Anica sama.

Anica je skrbela za ujca kakor poprej njena mati.

Stari Vid pa je postal sčasoma popolnoma otročji.

Jedino delo še mu je bilo, da je recitiral pismo Lojzetovo.

A polagoma je tudi tega pozabil. Le oni stih so mu še ostali v spominu:

Čez doline, čez doline
In čez gore strme
Poletel bi, poletel bi
K vam na krilih brzih.

In ko je sedeval pred hišo, je sedaj in sedaj recitiral te stihe z zateglim, pevajočim glasom.

In čez nekaj časa je že popolnoma peval.

A tekom časa je zabljal tudi stihov.

Le ko je videl v zraku pluti tice, se je spomnil onih besedic:

Poletel bi, poletel bi...

Tedaj pa je poklical Anico, da mu je zapela celo kitico.

In ob takih prilikah jo je vedno izpraševal, če je že jesen.

Res, ko je prišla jesen, ko so se selile tice in je odpadalo drevju rumeno listje, se je starec čudno oživil.

Tedaj mu je morala Anica pripovedovati o pokojnem Lojzetu in materi njegovi vse, kakor je on sam nekdanj njej pripovedoval.

In starec je slušal in slušal, prikimal z glavo ter se povsem zamislil nazaj v nekdanje dni.

Ko sta že dovolj pokramljala, je mrmraje peval s svojim tihim glasom celo kitico. Poleg pa je z glavo kakor po taktu prikimaval. — Jesenski veter pa se je igral z njegovimi dolgimi, snežnobelimi lasmi.

* * *

Na vseh vernih duš dan je Anica oblekla ujca v najlepšo obleko.

In šla sta na grobove.

Polagoma sta stopala skozi vas. Anica je z jedno roko podpirala starca, v drugi pa je nesla venca za grob tete Katre in njene sestre, matere Aničine.

Čestokrat se je starec moral oddahnuti. A naposled sta vendar dospela na pokopališče.

Položila sta venca na grobova, prižgala lučice ter celo popoldne premolila na grobovih.

Ko pa sta se neke jeseni vračala raz grobove, je hipoma rekel starec Anici:

„Anica, dete moje — zadnjikrat si me živega povêdla na grobove. Prihodnjič me ponesó štirje možaki v tesni postelji ter me položé k mojim dragim.“

„Ne, ne, ujček, saj ste še močni.“

„Ne, Anica, bolj mrtev sem že kakor živ, bolj mrtev, dete moje.“

Polagoma sta šla dalje. A čez nekaj trenutkov je začel starec tožiti:

„Ko bi še vsaj Lojze počival v domači zemlji! A v tujini so ga zagrebli. In grob njegov je zapuščen, pozabljen.“

In starcu so se po velem licu usipale svetle solze.

* * *

Prihodnjo zimo pa je stari Vid legel.

Tiho je bilo v sobici.

Starec je ležal mirno na postelji ter polagoma vzdihal. V drobnih, suhih rokah je držal molek z velikim križcem.

Kalne oči je upiral v strop.

V sobi sta bila Anica in Kolarjeva sosedica, ki je prišla včasih, da kaj pomore Anici in kaj poskrbi za bolnika.

Starec je polagoma obrnil oči v stran ter del s tihim, prosečim glasom:

„Anica, čutim, da se bliža konec. Prižgi svečo ter še jedenkrat zapoj ono — saj veš.“

Sosedica je prižgala blagoslovljeno svečo, ki je bila že pripravljena za ta trenutek. Anica pa je zapela s tihim, zajokanim glasom:

Čez doline, čez doline
In čez gore strme
Poletel bi, poletel bi
K vam na krilih brzih.

Starec je gibal z ustmi. A slišati ni bilo nobene besedice iz njih.

Tesneje je stisnil molek in veliki križec ter tiho, mirno zaspal večno spanje.

Njegova duša pa je čez doline in strme gore na brzih krilih poletela v jasne višave.

Čestitka.

Čestitam iz srca, dragi moj znanec!
Zdaj pač si srečen čez dolgo, kaj ne?
Zdaj nisi nekdanji, tožni pregnanec,
Ki mnogokrat ni te razvedril nihče.

Brez vseh izpričal dosegel si službo,
Za zmerom težavni čas pretrpel;
Mladostno in staro, poljubno družbo
Ob sebi bodeš zdaj zbrano imel.

Podnevi brez vsega dela, opravka,
Ponoči bodeš pokojno spal,
Nikomur naklad plačeval in davka,
Nikomur sitnih računov dajal.

Nihče se ne bode ob tebe obregal,
Nihče te tujih krivic dolžil,
Z nemodrimi svèti nîkdo begal,
S tolažbo ničevo nîkdo pojil.

Pomlad ti bode nastiljala cvetje
In gosto travo pred mirni krov,
A zima s snegom tvoje zavetje
Branila bode vetrov in mrazov.

Velikrat, pomnim, poprej si govoril,
Da stopil najrajši bi v samostan —
In glej, ta važni korak si zdaj storil,
Od svetnega hrupa si zdaj odbran.

A časih si zopet preminjal želje,
Pa šel bi najrajši daleč kam.
In šel si zdaj na višje povelje,
Pač ne bi mogel še dalj drugam.

Moj znanec! Še lepše čestital bi tebi,
A ti si za moje čestitke tòp.
Sicer pa — ne maram čestitati sebi,
Ker tavam jaz tudi za tabo v — grob.

Anton Medved.

Škrjančki so peli . . .

Iz dalje odmevajo zvoki ubrani,
Oj zvoki ubrani, od nekdanj poznani:
Škrjančki so peli
In bili veseli.

Takisto smo krožili v časih minolih,
In z nami po zračnih višavah in dolih
Škrjančki so peli
In bili veseli.

Prešlo je kot sèn. — Na razpotju smo stali,
Poslednjič v slovó smo roké si podali —
Škrjančki so peli
In bili veseli.

Kaj tiču so mari prijatelji zvesti,
Kaj tiču so mari človeške bolesti?
Škrjančki so peli
In bili veseli . . .

Kot bridek spomin so mi glasi ubrani,
Oj glasi ubrani, od nekdanj poznani:
Škrjančki so peli
In bili veseli . . .

Jožef Volc.

Nekómu.

Na svet si navezal srcé
In tožiš, da srečen več nisi,
Da bridko življenje grené
Prevár ti nebrojnih utisi.

Prijatelj, življenje sladí
Lepota stvarij in dobrota, —
Lepoto pač gledaš z očmí,
Do src pa goljufna so pota.

Ljubáv na obličju, v očéh,
A v srcu prevara in zlôba —
O kólikim mir že in smeh
Do hladnega vzeli sta grôba!

Jožef Volc.

Beneška Slovenija.

(Črtice. — Spisal I. T.)

(Dalje.)

Idimo še mi, a ne na Staro goro, marveč dalje po cesti! Kmalu smo pri največji beneško-slovenski vasi Ažli, a za sedaj jo puščamo na strani. Cesta se pred njo deli na dvoje, na levo, sovodnjiško, skozi vas, na desno, šentlenardsko, pod njo. Pravim pod njo, ker šentlenardska dolina je nekaj nižja nego šempeterska, in sicer za toliko, kolikor je globoka struga Nadiže. Radi tega gre pri razpotju šentlenardska cesta navzdol do mosta čez malo rečico Aborno, ki priteka k Erbeču iz sovodnjiške doline.

Od tega mosta, nad katerim visoko kakor trdnjavica stoji Ažla, greš naprej po ravnem mimo Mërse ob Erbeču do Škrutovega. Dolina do te vasi je lepa, odprta, rodovitna. Potem se razdeljuje na dve bolj ozki, globoki in divji, vsaka s svojo rečico, katerima ne manjka slikovitosti, posebno v gorenjem koncu pod dreškimi gorami, kjer se zopet porazdelujeta v manjše dolinice.

Šentlenard, tudi „Podutana“ imenovan (tudi dolina se imenuje „podutanska“), je v desnem delu, onkraj rečice, čez katero drži lep kameniti most. Vas je majhna; ima nekaj lepih hiš, a drugega nič posebnega. Župna cerkev je stara in tudi njej, kakor šempeterski, bi bilo treba dostojnejše naslednice. Njene podružnice so raztresene po obeh od delkih doline, deloma v dolu, deloma v hribih, namreč na desni Srednje, Kravar, Oblíca, Trbi i. dr., na levi Hlasta, Kózica, Lësa z Grmekom, Topolove i. dr.

Na koncu obeh dolin, v povprečnih hribih, ob državni meji, ki vodi od Livskih Ravnij do Volčinskih in Srednjiških hribov na Kannelskem, se nahaja precëj strma in divja a tudi slikovita Dreka (ital. Drenchia); tako se skupno zove več manjših vasij (Ovšje Brdo, Kras, Laze, Trinko, Kràj, Praponca, Klobučar, Zavart in druge), ki vse skupaj tvo-

rijo tretjo župnijo šempeterskega okraja, z jedno podružnico pri Sv. Volbenku (Zavart).

Nad temi vasmi, ki so razvrščene v kolobar vse na isti črti sredi hribov, kakor v kakem amfiteatru, se razprostira gladko in travnato gorovje Kolovratovo, za katerim se nahaja soška dolina.

Pri Klobučarju (kakih 800 *m* nad morsko gladino) izvira rečica Idria (ital. Indrio), ki teče po dolgi in ozki dolini, spadajoči pod čedadski okraj, in označuje v svojem teku vshodno državno mejo med Italijo in Avstrijo.

Iz Dreke pelje hribovska pot čez mejo v avstrijska Volča in v Tolmin. In sedaj si oglejmo še sovodnjiško dolino, ki stoji v sredi med drugima. Na vratih, da tako rečem, te doline stoji Ažla (ital. Azzida, lat. Algida), stara in velika vas, široko poznana radi svojih kamenolomov, iz katerih pošilja rezano in obdelano gradivo po celi Furlaniji. Stoji kakih deset minut od Šempetra proti vshodu. Mimo njene lepe, zadnjič prenovljene in razširjene cerkve se pelješ v dolino, ki ni baš preširoka, a vendar prijazna in rodovitna. Dobra cesta te pelje ob rečici Aborni, prijetno šumljajoči med vrbjem. Na desni in na levi se prostirajo ozke njive, a takoj za njimi se vzdigujejo polagoma vedno le višje gorice, ki delijo dolino od nadiške in šentlenardske.

Tu in tam ležijo raztresene vasi Klinjé, Trpéč, Sovodnja, Blažin in nekaj posamičnih hiš. Druge vasi so v hribih. Imeniten je posebno na levi Gornji Brnas, kjer se pride luje izvrsten „cividin“ in mnogo sadja. V nasprotnem hribu na desni so dolnja Brdca. Sovodnja je v postranski dolinici pod Brnasom in Kosto.

Pri Blažinu, tik Sovodnje, se dolina, cesta in voda ob jednom delé na dvoje. Levi konec se vleče še kake debele pol ure v

bližnjo podnožje Matajurja, kjer se poizgublja v razne manjše, čedalje višje dolinice, po katerih derejo divji, romantični matajurski hudourniki. Vozna cesta se neha na malem kamenitem mostu, a naprej peljejo hribovske, precèj strme in nerodne poti v vasi Pečnije, Strmica, gornje Brdca, Matajur, Ložec po jedni strani, k Dušu, k Jelinom in k Mašerom po drugi.

Turisti, ki posebno zadnje čase radi hodijo na prekrasen razgled Matajur od laške strani, prihajajo navadno po tej dolini in prenočujejo kakor morejo v vasi Matajurju, ležeči 950 metrov nad morsko gladino.

Tukaj bi bilo umestno izpregovoriti o sami gori, s katere se uživa morda najlepši razgled, kar nam jih ponuja širna videmska provincija; a nečem več zlorabljeni potrpežljivosti čestitih bralcev.

Desni oddelek doline pelje od Blažina v pogorske vasi Gabrovca, Čeplesišča (v starih listinah „Zaplatischa“) in Polava. Poslednja vas je že tik državne meje; še pol ure hodiš po ozki, čedalje bolj vspenjajoči se dolini in si takoj v avstrijskem Livku, od koder se ti odpira diven pogled na slikovito soško dolino in na kršno Krnovo pogorje.

Vcepljena med obema oddelkoma glavne doline se dviga kot gorostasen klin Trčmun-ska gora, pisatelju teh črtic najbolj znana. Strma pot te pelje med košatim kostanjem v vas Trčmun, ki stoji na vrhu s svojo novo cerkvijo. Trčmun je izmed najvažnejših podružnic sv. Petra, od njega oddaljena dve debeli uri. K njej spadajo že omenjene vasi Duš, Jelina, Mašera po jedni strani, Gabrovca, Čeplesišče, Polava po drugi, in celó Blažin, ki čepi v podnožju gore. Iz Trčmuna se ti odpira diven pogled ne samo po sovodnjiški dolini, ampak daleč po celi vshodni Furlaniji do morja in do istrijskih bregov.

In tako, dragi bralec, sva si površno ogledala ves šempeterski okraj. Predno ti kaj povem o samem ljudstvu in o njegovih navadah, naj ti še omenim, koliko ga je in kako je razdeljeno.

Po „censimentu“ l. 1881. je bilo vseh šempeterskih Slovencev 15.621. Človek bi mislil,

da bi se bilo moralo po napornem poitalijančevanju to število skrčiti. Kaj pak! Iz anagrafskih zapiskov za leto 1895. jih imamo 19.197.¹⁾

V cerkvenem oziru so razdeljeni v dve veliki župniji: šempetersko skoraj z 10.000 duš, šentlenardsko s kakih 6500, in v manjšo dreško s preko 2000 duš. Prva ima 18 večjih in manjših podružnic ali kapelanij, druga kakih 10, a zadnja jedno. Cerkvá je okoli 50. Duhovnikov v službi sedaj menda 26; vsi so domači Slovenci, razven dveh, ki sta iz tarčenskega okraja. Vse tri župnije so prav za prav vikarije, podrejene čedadskemu kapitelju.

Administrativno spadajo k osmim čisto slovenskim občinam, katere so: Sv. Peter, Trčet (Tarčét), Ronec, Sovodnja, Sv. Lenart, Srednje, Grmek in Dreka. Vsaka ima svoj zbor (consiglio), kateremu stoji na čelu župan (sindaco), da skrbi za občinsko blagostanje.

Komisarijat, preturo in druge okrajne urade imajo v Čedadu, kakor sem že prej omenil. Za milost so jim pustili še notarja in — davkarijo. Uraduje se povsod izključno le italijanski. Radi tega ne manjka neprilik. Tako je n. pr. neki čedadski originalno bistroumen pretor pretil z ječo vsakemu Slovincu, ki ni znal laški, češ, ti si Italijan in bi moral znati italijanski, molčiš le iz tega, ker nečeš sodniku povedati resnice! — Stalnega, uradno določenega tolmača ni. Slovenec si pomagaj, kakor le moreš; prvo pa je, da plačaš!

Šempeterski Slovenci so sploh velike, gibčne postave, čili, korenjaki, da jih je veselje gledati. Državi dajejo najlepših in k temu prav umnih in pokornih vojakov. Zdrave, belo-rudeče barve, s sivimi ali plavimi očmi, kažejo takoj, da so istega plemena z avstrijskimi Slovenci. Med vsakojakimi težavami vstrajni in trpežni, se krepko in pravilno

¹⁾ Vseh beneških Slovencev, namreč šempeterskih, čedadskih, tarčentskih in Rezijanov, stanujočih v čisto slovenskih občinah, je bilo leta 1881. 27.684; leta 1895. pa 32.796. K tem moramo prišteti še one, ki prebivajo v mešanih občinah, tako da sedaj vseh skupaj lahko naštejemo preje več, nego manj kot 40.000.

razvijajo, dasi jim mnogokrat preobili in težki trud pokvari drugače lepe poteze obličja. Ves dan na polju, pod solncem, na dežju, v vročini, v mrazu, se lahko vsemu privadijo in si utrdijo zdravje. K temu pripomorejo ugodno podnebje, dober zrak, izvrstne vode, zdrava in tečna hrana in pa tudi domače vino, katerega si radi privoščijo — saj jim ga je tudi treba.

Zdravnikov sploh ne potrebujejo; razven posebnih slučajev se znajo zdraviti sami s travami in z vsakojakimi zelišči; navadno dosežejo lepo starost. Značilno je, da med njimi ni sledú po Furlanskem zeló razširjene bolezni „pelagre“, katero provzročuje pomanjkanje zdrave hrane.

Značaja so veselega, in če so posebno dobre volje, so zeló dovtipni. Sestava njih deželice, tako raznolične in slikovite, vpliva veliko in dobrodejno na njih duševni razvoj. Sploh so jako bistrega uma in dobrega srca. Njih gostoljubnost je obče znana. Tujec, ki zaide med nje, če ne vzbuja nezaupanja, je povsod z veseljem sprejet. Celó takim postrežejo, katerih ne vidijo baš radi, na primer finančnim stražnikom, ali sodnim in davkarskim ljudem.

Svoji usodi, ki ni bogme najugodnejša, so — skoraj bi rekel — fatalistično udani. Nezadovoljnežev ni med njimi. Velikih potreb ne poznajo; če plačajo svoje davke o pravem času in si preskrbijo, kar je neizogibno potrebnega, so povsem zadovoljni. O novotarijah se jim ne sanja; socializem ne dobi pri njih nikoli ugodnega torišča.

Povsem mirni in pohlevni, razburjajo se poredkoma. Če jih jeza zgrabi, utegnejo se prav pošteno „skregati“ in pozvati na dan še „devét an devetdesét hudiću“, a do nasilstev in do telesnega poškodovanja ne pridejo skoraj nikoli. Nagovorijo si vsega, kar jim strast in razburjena fantazija narekata; če treba, ti še pest pokažejo, a kmalu ropotanje jenja, jeza pade in — mirna Bosna! Po burji, ali pa če ima burja svoj epilog na sodišču po tožbi, so zopet dobri prijatelji; če treba, gredó takoj skupaj pit, in malo da se ne zopet razburijo, kadar gre za račun,

ker jeden ne pusti, da bi drug plačal, in obratno.

Za javni red v celem okraju služi mala peščica (menda pet) orožnikov (carabinieri) v Šempetru, a še ti gotovo nikoder nimajo manj sitnosti kot med dobrodušnimi Slovenci. Kriminalni slučajji so redki; tatvina neznatna; najnavadnejši so prestopki.

Kar se tiče vere in pobožnosti, so sploh prav ugledni. Tudi svoje duhovnike globoko spoštujejo in lepo skrbijo za nje, kar ni čudo, saj duhovnik jim je — vse. Žal, da iz raznih vzrokov pobožnost tu in tam peša.

Gledé npravstvenosti se ne more veliko očitati našemu ljudstvu. Število nezakonskih porodov je kaj neznatno. Razvade in pokvarjenost prihajajo v deželo navadno le po vojaki in začasnih emigrantih, kateri se pa, ko stalno doma ostanejo, zopet na boljše obrnejo.

K tem na kratko naznačenim in k drugim dobrim lastnostim, ki kažejo v tako lepi luči naše Slovence, moramo vendar dostaviti tudi sliko popolnjujoče sence. Marsikaj je pri njih tudi graje vrednega, bodisi da izvira iz nevednosti, ali iz trmoglavosti, ali celó iz nevoščljivosti in napuha.

Že od starih časov se radi med seboj tožijo in pravdajo, stari vseslovanski greh! Pod svojo lastno nekdanjo upravo to ni še imelo znatno škodljivih nasledkov. Stranke so prišle pred „dvanajstijo“, katera je imela v rokah vse sodiške zadeve; pravda se je hitro končala in posebnih stroškov ni bilo. A sedaj je druga „muzika“. Sodišča so vse drugače osnovana in komplikacij ne manjka, posebno pri nas. Pravda, sama na sebi neznatna, vleče za seboj toliko repa, da ga je strah. In te pravde se ponavljajo, se vzdržujejo druga za drugo nepretrgoma. Ni težko dobiti gospodarja, ki ima dve, tri pravde ob enem. Advokatov in mešetarjev ne manjka. Nekateri posebno prežijo prav mojsterski na pravdarje, ti pa mojsterski neumno sedajo na limanice. Povoda dobijo povsod: za mejnik, za drevo, za bilko trave, za piškav bob, da! za nevljudno besedo zaženejo pravdo, ki se čestokrat vleče leta in leta, in stane

naposled toliko, kolikor sam Bog in advokatje znajo.

Hočete primera? Evo nedavnega slučaja:

X, ne vem zakaj, je prišel navskriž z Y-om. Beseda dá besedo, dvogovor je čimdalje živahnejši in glasnejši. Poulična retorika začne sipati svoje okraske, svoje cvetice; X pravi Y-u: „Kaštrón!“ (Olikanec bi v takih okoliščinah rekel: Osel!)

Y zavrne: „Ti, ti si kaštrón! an pa te prav' kaštrón, tist hrovaški, ki 'ma zavite roge v čelè!“

X v svojem ponosu ni mogel tega strpeti; najel si je priče izmed radovednežev, ki so prišli poslušat in gledat komedijo, in hajdi na sodišče, in pozivaj od Pilata do Heroda, in trosi za tako neumnost vsoto za vsoto, samo da ne trpi čast in dostojnost! Uboga čast!

Začnejo za piškav bob, a kmalu pozabijo prvotni povod in nadaljujejo iz same trme in samoljubja. Delajo dolgove, prodajajo zemljišča, stradajo celó, samo da uženo nasprotnika. Imetje se izgublja in krvavo potrební denar roma iz male deželice. Uboga žena joka, bedni otroci prosijo kruha. A kaj to! Veselijo se advokatje in druge krvopivke, in pa — kar je glavno — ponos je ohranjen, čast je rešena!

No pa, hvala Bogu! zadnje čase se obrača na bolje; ljudstvo se je izučilo na lastne stroške. Želodec se ne dá tešiti s puhlim samoljubjem in dvoumno častjo. Denarja ne

preostaja za neumnosti; da bi ga bilo le toliko, kolikor ga zahtevajo neznosni davki in kričeče potrebe.

Druga grda napaka, vsaj tu in tam, je igra. Mladina marsikaj zapravi ž njo. V prejšnjih letih so stari strici zapuščali stričnikom primeroma lepe vsotice, katere so si polagoma spravljali s trudom in s štednostjo. Sedaj pa njih nasledniki čestokrat lakomiselno zaigrajo in o priliki tudi zapijejo vse, kar si zaslužijo. Običajno se v družini ženi le starejši, ali pa sposobnejši brat; na njegove rame pride vse: on mora skrbeti za hišo, on si mora glavo beliti, da mu družina ne strada in da mu imetje ne pride na boben. Mlajši so brezskrbni; marsikateri si išče dobička zunaj hiše. Pomaga sicer obdelovati domače polje, a redkokdaj priteče na pomoč gospodarju z osebnim postranskim prislužkom. Varčnost je redka, potrebe se množijo in beda trka na marsikatera vrata.

K tem nedostatkem bi se mogla dostaviti še stanu neprimerna gizdavost v oblačilu. Stare, poštene noše iz domačega blaga so izginile, in ž njimi je izginila v prejšnjih časih zeló razširjena preja in postranski dobiček, katerega so imele pri tem ženske. Sedaj mora biti vse moderno in pa fino, da, celó napravljeno „na muodo“. Če vidiš našo mladino ob praznikih, posebno ob „sejmih“, misliš, da so ti Bog znaj kakova gospôda. Najbolj se odlikujejo seveda oni, ki hodijo „na Uogarijo“ (na Ogersko). (Konec.)

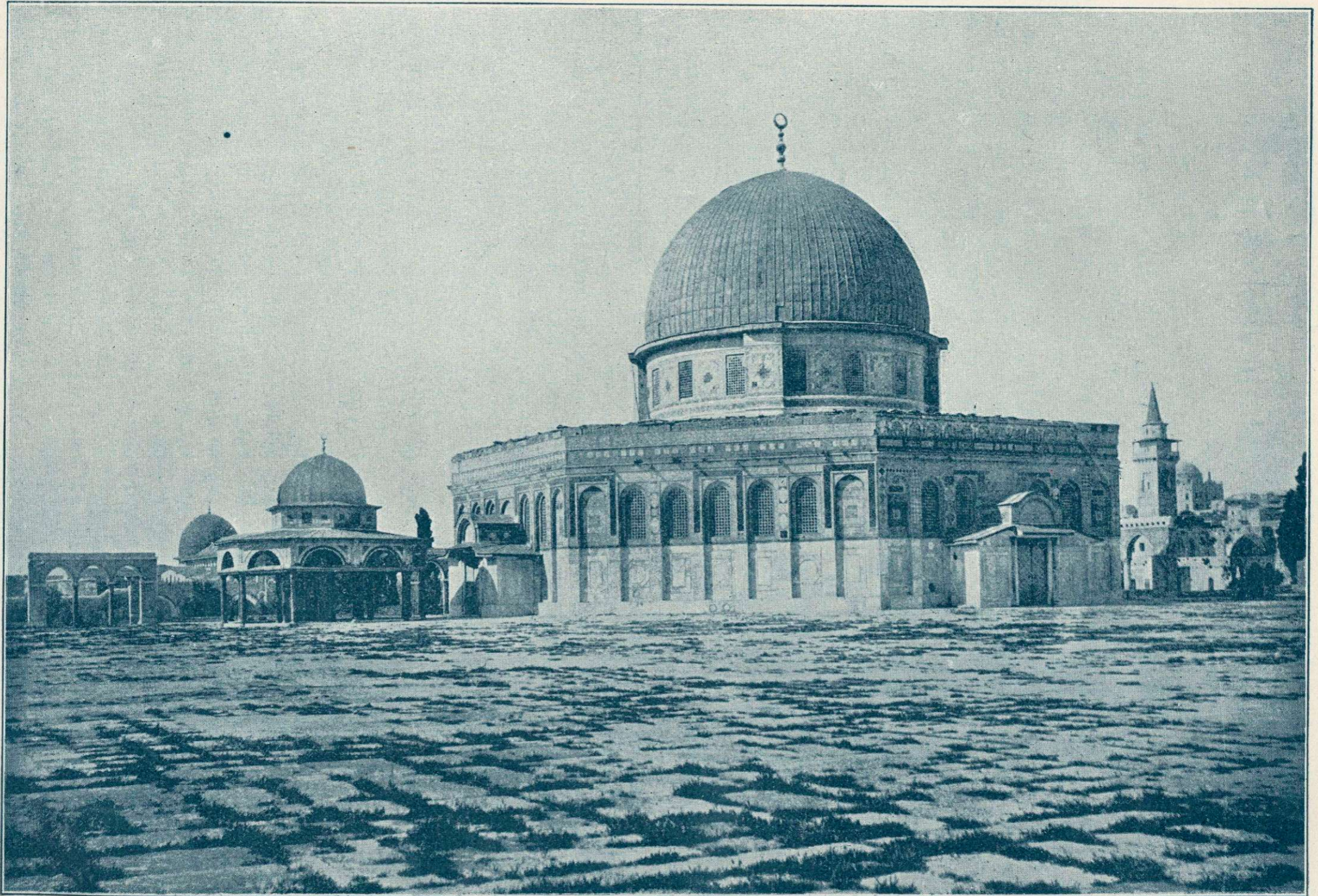
Pred božjim grobom.

Kako tu počivaš mirno, Gospod!
Ko takrat tam v grobu kamnitem,
Ko ljudstva te črt je besni zatrl,
V preganjanju krutem, srditem...

A duh tvoj splaval je s križa tja,
Tolažit nesrečne očete,
Naznanjat veseli jim veliki dan,
Rešitev iz teme klete...

Vse ko tedaj... Tu leži ti telo,
Roke in noge ti predrte,
A duh tvoj plava po cerkvi tod,
Blažeč, tolažeč potrte...

Milan Branko.

Omarjeva džamija v Jeruzalemu.

Röntgenova luč in človeško telo.

(Spisal *prof. dr. Simon Šubic.*)

Med tistim časom, ko je v Monakovem trajal zbor bijologov (životoslovcev), je bilo mnogo dotičnega orodja na ogled razstavljenega v dvoranah fizikalnega zavoda ondašnje univerze. Najzanimivejše je bilo na tej razstavi „Berolinsko električno društvo“ s svojimi napravami za porabljanje Röntgenove svetlobe. Namesto prejšnjih Crookesovih ali Hittorfovih cevij je razkazovalo to društvo svoje prenavrejene Röntgenove cevi, pa tudi nove svetlikajoče zaslone.

Posrečilo se je temu društvu, da je prvič pokazalo prozornost vseh udov človeškega telesa. Odprlo je namreč, brez kake fotografske slike, prostemu očesu naravnost pogled do notranjih udov telesa.

Röntgenova svetloba tukaj ne kaže le kostenjaka in vsakaterega njegovega dela, ampak tudi slike mirnih in gibljivih se rahlih udov telesa. Röntgenova luč je odkrila očem pluća in jetra, pokazala je prečno mrežo z njenim gibanjem med dihanjem, pokazala srce človeško z njega utripanjem.

Zbor prirodoslovcev v Curihu se je začel velikega srpana 1. 1896. tudi pečal z napredki porabljanja Röntgenovih žarkov. Posebno pozornost sta vzbudila profesor Ludovik Zehnder in slikar in fotograf Kempke. Ta dva učenjaka sta z Röntgenovo svetlobo presvetila telo popolnoma dorastlega človeka s takim uspehom, da so zborovalci osupli ogledovali na fluoreskujočem zaslonu natanko naslikane podobe njegovih notranjih udov. In Kempke je kar hitro med sejo fotografoval oddelke telesa, ki so jih ogledovali na zaslonu ter podajal odhajajočim izvršene fotografske slike prozornega telesa.

Prof. L. Zehnderu se je posrečilo narediti namestu dosedanje Hittorfove novo stekleno cev, ki dalje vstraja in zljajšuje vsa opravila presevanja in fotografovanja. S Zehnderjevo cevjo se izdelujejo doslej najzvestejše

in najzaneslivejše slike na svetlikajočih se zaslonih in na fotografskih tablicah. Njegova nova ustrojitev fotografuje na širših ploščah osebe, ki stojé dalje od aparata kakor doslej, zakaj Röntgenova svetloba lije s širokim tokom iz Zehnderjeve cevi. Na ta način je mogoče fotografovati večje oddelke telesa na jedni in isti tablici.

Zehnder vendar-le ne more fotografovati celega človeka na jedni plošči; treba je glavo posebej, život posebej, roke posebej, noge posebej naslikati in potem šele sestaviti razkosane podobe v jedno sliko telesa.

Dr. Dumstrey iz Lipsije, ki se je sam mnogo pečal z enakimi poskusi, je tudi govoril pri zboru o presevanju telesa. „Tudi jaz sem napravljaj — tako je govoril — slike z odličnim aparatom, ki ga mi je poslalo iz Berolina „električno društvo“. Skoro popolnoma tako, kakor kaže našim očem tukajšnja slika, mi odpira moj aparat pogled v notranje telo. S tako pripravo v rokah si izdelujem podobe „anatomske sestave“ udov, členov in kostij tako natanko, da vsak količkaj zvedeni zdravnik lahko razloči, kaj je na tem ali drugem udu zdravega in kaj pokvarjenega, kaka je pokvara in kaj je storiti, da se ozdravi dotični oddelek telesa. Po členih in sklepih mi dela moj aparat tako čisto prozornost živega telesa, da lahko razločujem, kaj je v njih pravilnega in kaj bolehaločega ali pokvarjenega. Pri osebah, katere niso preveč zalite z maščobo, mi razjasnjuje in razkazuje Röntgenova svetloba vse notranje votline in ude, potaknjene po temnih votlinah in kotih. Na životu živega človeka ne vidim le srca, kakoršno je, kadar deluje, temveč vidim tudi, kako se srce skrčuje in razteguje, vidim, kako srce bije in živi — in kako ohranja telesno življenje.

Moja Röntgenova svetloba mi dalje razkazuje gibanje jeter gori in doli, napenjanje

in izpraznjevanje pljuč med dihanjem, vidim, ko delujejo kakor kovaški meh. Röntgenovi žarki mi prodirajo celó najtrdnejše kosti človeške čepinje ter mi razsvetljujejo možgane tako natanko, da zagledam vsako tujo stvar, ki se je vrinila vanje, če le ta stvar ni za žarke prozorna.“

To so znameniti napredki, s katerimi se odlikuje današnja umetnost v primeri s prvotnim Röntgenovim fotografovanjem.¹⁾

A poslušajmo še, kaj je še naposled povedal Dumstrey!

„Nova svetloba si pridobiva pri ranocelstvu imenitnejšo ulogo kakor pri spoznavanju boleznij po notranjih votlinah in tesnih, s trdimi kostmi ograjenih ali pa z mastjo zalitih kotih. Ob vsaki naključbi se bo ranocelnik z Röntgenovo svetlobo prepričal, ali ima opraviti z zlomljeno kostjo, ali z otisko, ali s prenapetimi živci tega ali drugega uda, ali pa s pretegnjenimi kitami. Ranocelec postavi bolehní ud med Röntgenovo svetlobo in med fluoreskujoči zaslon. In toliko da se dobro ozre po sliki, ki nastane na zaslonu, pa takoj spozna, s čim ima opraviti.

Recimo, da je zdravnik ravno že uredil zlomljeno kost in obvezal roko ali nogo, pa si sam ni svest, ali mu je šlo vse po pravilih ali ne. Kaj mu je storiti? Seže po aparatu, ki mu daje Röntgenovo svetlobo, in po svetlikajočem zaslonu. Kakor hitro Röntgenovi žarki prešinejo obvezo in zadenejo na zaslon, takoj se pokaže na zaslonu do malega natančna slika narejene obveze! In z jednim samim marnim pogledom po sliki na zaslonu se prepriča, ali je vse po godu ali ne. In to je najimenitnejše, da ranocelec vidi, ali se konca zlomljene kosti stikata ali ne, kakor sta se držala drug drugega na zdravi nogi. Pa že med celjenjem obvezane noge mu je mogoče po sliki na zaslonu prepričati se, ali se celjenje vrši redno ali ne, ali

¹⁾ Kdor želi kaj več zvedeti o sedanjih uspehíh Röntgenove svetlobe, čitaj knjigo dr. Maksa Lewy-ja, ki je izšla z naslovom: „Die Durchleuchtung des menschlichen Körpers mittels Röntgen-Strahlen zu medicinisch-diagnostischen Zwecken. Berlin, A. Hirschwald.“

je morda kaj popačenega, nepravilnega na rani, da je treba preobezati in popraviti. Tako zljajša ranocelec sebi celjenje, bolniku pa hude bolečine; preskrbi mu pravo zdravljenje, da mu ne ostane roka ali noga zavita postrani in da se ne skrči in ne skrajša, da bolnik ne ostane hrom in kruljev vse svoje žive dni.“

V nemškem „zdravniškem tedniku“ objavlja prof. dr. Eulenburg dvoje naključij s strelom v glavo. Pred najdbo Röntgenove svetlobe si ranocelništvo ni znalo pomagati, če je svinčenka brez znaka obtičala v čepinji. Taka dva slučaja sta prišla Eulenburgu v bolnišnici pod roke.

Neki slaščičar si je leta 1886. hotel končati življenje. Ustrelil se je v glavo na desnem sencu. Svinčenka se je udrla v glavo. Zdravniki pa dotlej niso mogli določiti, ali je svinčena kroglica prodrla ven in letela naprej, ali se je udrla v možgane in ostala v čepinji. Posrečilo pa se je samo po sebi toliko, da se možgani niso vneli, dasi se je zdravnik tega zeló bal, ker hudo je imelo bolnika v glavi. Po sreči se je odvrnila smrtna nevarnost.

Ko se je čez deset dnij rana zacelila, kolikor se je vidi od zunaj, izpustil je zdravnik moža iz svojega varstva, češ, da je ozdravljen. Samomorilcu pa se je dozdevalo po telesnem občutju, da glava ni zdrava kakor je bila poprej in da je svinčenka obtičala v čepinji. Potožil je mož zdravniku svoje bolestone občute. Ranocelec pa mu ni mogel odgovoriti.

Potem je prebil štiri leta brez kake težave v glavi. Čez štiri leta pa so ga prijele v glavi hipoma strašne bolečine. Napadale so ga sedaj to, sedaj drugo uro. Bolečina se je razširjala okoli desnega senca. Ko so take bolečine z malimi prenehljaji trajale že čez šest tednov, jelo je moža skrbeti, da bi utegnile prihajati slabosti od svinčene kroglice, katera je po njegovih mislih še vedno v glavi.

Šel je torej v bolnišnico iskat pomoči. Bolnišnični popis njegove boleti dokazuje, da so ga ondu napadale silne bolečine v glavi,

včasih tako silovito, da se je bore človek kar tresel kakor od mraza na vsem životu, — drugikrat pa se je brez pravega povoda grozno togotil. Preiskovali so mu zdravniki zopet glavo, preiskovali zastonj; nobenega znamenja niso mogli najti, da bi svinčenka tičala v glavi. Ko je pa siromaka nekega dne zaradi malega besedovanja z drugim bolnikom prišla tako divja jeza, kakor bi bil besen, oddali so ga v bližnjo norišnico.

V norišnici je bival od vinotoka l. 1890. do malega travna l. 1895. Začetkom je bil miren, sčasoma se ga je pa lotila neka nestrpljivost s svojim stanjem ter je izkušal uiti iz zapora v norišnici. — In ušel jim je. Iskal je službe, pa je nikjer ni mogel dobiti, ker mu je manjkalo spričevala zdravnikovega, da je ozdravljen izpuščen iz norišnice. Zahteval je tako svedočbo od noriškega zdravnika, a ta mu je ni dal, češ da se ga tu pa tam prijemlje blaznost.

Tako je prišel mož naposled tudi v roke prof. Eulenburgu. Učenjak mu je preiskoval glavo na vse kraje, pa tudi on ni našel nobenega znamenja, da bi kaka tuja stvar tičala v čepinji. Profesor ni mogel razumeti, zakaj vedno sluti in toži, da ima svinčenko v glavi, ki ga včasih tako silovito vznemirja.

V tem času pa pridejo na dan Röntgenovi žarki in iznajdba profesorja Buchte, ki je med prvimi učil, kako se presije telo z Röntgenovo svetlobo in kako se očem odkrijejo notranji udje.

Sporočilo o Röntgenovi najdbi, ki se je razširjalo na ves glas po svetu, je zadelo tudi na ušesa našega bolnika. Mož se ni premišljal dolgo, marveč je šel k Buchti iskat pomoči. In brez težave je našel Buchta ne le svinčenko v glavi moža, ampak določil je tudi natanko tisti kraj, kjer je tičala.

Ta znameniti slučaj so ohranili v fotografskih slikah v spomin, da se je srečno pokazala prozornost človeškega telesa.

Pred letom dnij se je razlegala vesela novica po vsem svetu, da ima Američan Tomaž Alwar Edison izumitev v rokah, katera bo pomagala slepim videti. Toda ta

glas se je razširil poprej, nego je Edison sam ali kdo drugi izumil dotično pripravo.

T. Edison, vnet kakor malokdo za iznajdbe človeku v korist, pa tudi zmožen kakor malo kdo, se je razjezil, ko je zvedel o tej govorici. Izumitelj namreč ima težave, ki izvirajo iz Röntgenovih žarkov. Ta svetloba namreč ne odseva ob površju stvari, katere bi radi videli, in se ne lomi v steklenih (optičnih) lečah kakor navadna luč, ki s tem naredi sliko zunanje stvari na občutljivo zadnjo stran notranjega očesa, na mrežnico. Ne moremo namreč videti nobene stvari, ako se ne naredi slika ali podoba njena na mrežnici, ki je v našem očesu občutljiva in sprejemljiva za svetlobo. Ne vemo pa, ali je mrežica občutljiva tudi za Röntgenove žarke. Doslej spoznavajo sploh vsi učenjaki-fiziki, da teh žarkov ni videti. Izmed vseh preiskovalcev in poskušalcev je doslej samo nekaterim italijanskim fizikom in zdravnikom prišlo v roke nekaj takih oseb, katerih oči so bile občutne za novo svetlobo. Posebno občutljive za X-žarke so osebe, ki so trpele na črni slepoti, če se jim je izrezala očesna lečica. Pravijo, da lečica požira preveč Röntgenove svetlobe ter fluoreskuje od nje; če pa lečice ni več v očesu, zadevajo X-žarki na mrežnico, da jih človek začuti in mu svetijo.

Opazovali so pa tudi osebe s toliko občutljivostjo za svetlobo sploh, da so z zdravimi očmi zagledali Röntgenovo svetlobo. Oči, ki so občutne za to svetlobo, zagledajo sliko tedaj, če prihajajo le-ti žarki od stvari, ki jih razžarja na vse kraje. Take stvari so na primer Röntgenove cevi ali zraka prazne stekline, v katerih se dela pod uplivom induciranege elektrotoka Röntgenova svetloba.

Če razsvetlimo stvar z Röntgenovo lučjo, jo X-žarki deloma prodirajo, deloma pa jih stvar požira, in le kaj malega se jih odseva na površju. A odsevanja doslej ni bilo mōči opazovati na drugih stvareh kakor na kovinah. — Torej ni mōči zagledati z Röntgenovo svetlobo razsvetljenih stvari sploh, temveč same kovine in še teh ni videti dosti svetlih, k večjemu da se zazró v mračnem svitu.

Z navadnimi fotografskimi pripravami nikakor ne moremo narediti kake slike, katero bi delali X-žarki. Zakaj ti žarki se nič ne zmenijo za fotografske leče, kakor navadna svetloba. Torej si moramo pomagati brez leče. Zadostovati se je treba z manj natančnimi in dejal bi z mračnimi slikami, ki jih daje temna omarica s samo luknjico za X-žarke. Omarica za fotografiranje z Röntgenovo svetlobo ima svinčene stene. Tako je nasvetoval Röntgen sam. Sprednja stena ima luknjico pokrito s črnim papirjem ali z aluminsko ploščico; oboje pokrivalo brani pristop navadne luči. Podnevna svetloba ne more skozi papir ne skozi aluminsko ploščico, Röntgenovi žarki jo pa prodirajo kakor solnčna svetloba prodira skozi šipo. Na ozadju omarice stoji ob steni za svetlobo občutljiva fotografska tablica.

Če s tako „Röntgenovo omarico“ fotografuješ Crookesovo ali Hittorfovo ali pa Röntgenovo cev, ki vse izžarjajo X-žarke, pa dobiš na fotografiji tako podobo cevi, kakoršna bi človek videl cev, razsvetljeno s X-žarki, ko bi občutil s svojimi očmi Röntgenovo svetlobo.

Take fotografije s pomočjo temne omarice brez optičnih leč, ki ima namestu leč samo majhno luknjico, je izdeloval že Röntgen, izdelovali so jih za njim tudi drugi fiziki z dobrim uspehom. Večinoma pa so se med ljudstvom fotografovale Röntgenove slike brez omarice, kakor smo že nekdam pripovedovali, s tem, da je Röntgenova svetloba prodrla le tisto stvar, n. pr. roko, potem pa obsevala fotografsko občutno tablico. Skratka: fotografovale so se večinoma Röntgenove sence.

Če živé ljudje s takimi očmi, da je njih mrežnica občutljiva za Röntgenovo svetlobo, mora priti vanje taka slika stvari, kakoršna je pripravljena v temni Röntgenovi omarici

za fotografiranje. Tedaj bi se morali dati takemu človeku naočniki, kateri nadomestujejo prav majhno Röntgenovo omarico. Temu človeku bi se torej naredili veliki naočniki s svinčenimi ploščicami, ki bi v sredi imeli drobno luknjico.

Če bi človek s tako oboroženim, recimo z Röntgenovim očesom, hotel ogledovati stvari, katere ne izžarjujejo same Röntgenove svetlobe, morali bi mu jih razsvetliti s krepko Röntgenovo svetlobo. A kaj bi pomagalo razsvetljevanje in obsevanje, če pa stvari ne odsevajo te svetlobe, da pride od stvari gledalcu v oko! Stvar, ki bi jo hotel zagledati, morala bi biti kaka kovina, ker le kovine odsevajo nekaj malega te svetlobe.

Poskus, fotografovati sliko kovine, kakoršna bi zagledalo za Röntgenovo svetlobo občutljivo, oboroženo oko, posrečil se je profesorju P. Czermaku v Gradcu. Vzel je majhno jekleno ploščico, postavil jo tikoma Röntgenove cevi, in pred ploščico, obsijano od Röntgenove svetlobe, je posadil omenjeno svinčeno, fotografsko omarico. — Ta fotografija kaže prav tisto podobo jeklene ploščice, kakoršna bi oko, občutljivo za X-žarke, videlo ono jekleno ploščico, ko bi bila razsvetljena z Röntgenovo svetlobo.

In kakor bi zdravo oko videlo stvari v Röntgenovi svetlobi, jednako bi jih videl slepi človek, ako ima njegova očesna mrežnica zanje pravo občutljivost, čeprav je sprednji del očesa pokvarjen.

Ali misli Edison na ta način pomagati slepim do vida, to je pač negotova stvar. A to je gotovo in trdno, da smemo pričakovati v obče še marsikatero korist za bolnika od nove svetlobe, saj so že sedanji uspehi dokaj povoljni in srečni.

Tako smo si nekoliko ogledali, kakšne koristi je rodila in kakšne še obeta Röntgenova luč za človeško telo.

Književnost.

Češka književnost.

Český katalog bibliografický za rok 1895.
V Praze 1897. XXXVI + 252 str. Cena 1 gld. 50 kr.

Nepotrebno je obširno razlagati, kako dobro je za vsak narod dobro sestavljena bibliografija kot nekako statistično merilo duševnega napredka. Naši prvi literarni historiki so hoteli pred vsem zvedeti, kaj je narod že storil na literarnem polju, in tako smo dobili prve literarne zgodovine, ki so obsegale le bijografije in bibliografije (pr. Šafařík, Jungman in drugi). Ko je v novejšem času tudi književnost manjših slovanskih narodov rastla živeje, ni zado-stovalo več, ozirati se samo na starejšo literaturo, ampak je bilo treba kot umnemu gospodarju zaznamenovati si vsakoletne prirastke. Tako je začela naša Matica od leta 1869. priobčevati v svojih Letopisih slovensko bibliografijo. Čehi, katerih slovstvo je bilo seveda vedno bogatejše od našega, izkušali so isti čas združiti v poseben list bibliografijo in kritiko (pr. „Český Obzor literární“ 1867—1868, „Věstník bibliografický“ 1869—1873). Po svoji ideji važno podjetje je bil „Slovanský katalog bibliografický“, katerega je izšlo pet letnikov (1877—1881) v zalogi društva češko-slovanskih knjigarskih računovodcev (Spolek č. slov. knihkupeckých účetních). Pri- znavala se je sicer važnost in potreba vseslovanske bibliografije, ali potrebne podpore ni našlo zaslužno podjetje pri nobenem slovanskem narodu in je moralo, kakor prejšnji jednaki poskusi, prenehati leta 1882. z veliko gmotno izgubo. Šele l. 1890. je začelo isto društvo, zlasti s podporo novoustanovljene češke Akademije, izdajati iznova bibliografijo z imenovanim naslovom. Omejiti se je moralo na češko in slovaško literaturo, ki je med tem časom neprimerno narastla. Za to delo je bilo društvo odlikovano na obeh čeških razstavah, ali dasi so se gmotne raz- mere nekoliko zboljšale, javlja nam uredništvo, da je to žalibože predposlednji zvezek njegovega pod- jetja. Upati in želeti je, da se najde druga pot za to neobhodno potrebno narodno delo, ki naj bi se še razširilo in podajalo natančno sliko češkega naroda na polju njihove prosvete.

Oglejmo si nekoliko vsebino našega letnika! V znanstvenem pregledu (str. IX—XXXVI) so našeta dela po svoji stroki podobno Peruškovi razdelitvi v Letopisu Slov. Matice, ali le na kratko, brez po- polnih naslovov. Vseh predelov je 21. V isto toliko delov so razdeljene muzikalije. Iz teh kratkih na- slovov se dobi hiter pregled, koliko del se je izdalo v kateri stroki. Popolni naslovi pa se najdejo v drugem delu, kjer se naštevajo dela v abecednem

redu in sicer posebej v knjigi, brošure in umetniški predmeti (str. 1—154), časopisi (154—227) in muzika- lije (227—252).

Navedem naj tu nekaj statističnih podatkov iz uvoda. Mislilo bi se lahko, da pri silni literarni pro- dukciji statistično število vedno raste, toda v res- nici ni tako. Zakaj primerimo li leto 1895. s prejš- njimi, vidimo, da je zaostalo ne samo za prejšnjim letom, nego je sploh najslabše v zadnjem petletju. Skupno število l. 1895. izdanih literarnih spisov je bilo 1439 proti 1630 iz l. 1894., 1498 iz l. 1893., 1517 iz l. 1892. Nazadovale po številu so zlasti te-le stroke: del iz pravnega in državnega znanstva 53 (proti 90 iz l. 1894.), prirodopisnih 80 (93), spisov za mladino 117 (199), del iz literarne zgodovine 53 (73), iz obrta 43 (91), leposlovje 300 (363), filozofija 15 (24), vzgoje- slovje 24 (41), gospodarstvo 47 (57). Nasproti pa kažejo večje število: bogoslovje 103 (proti 69 leta 1894), medicina 59 (52), gledališče 100 (84), zlasti velik je prirastek literature za prosti narod 145 (58).

Muzikalij je izšlo l. 1895. vsega skup 382, leta 1892. 419, l. 1893. 331, l. 1894. 382.

Vseh časopisov češko-slov. je izhajalo isto leto 547 z 80 prilogami, poleg tega pa še raznih manjših, uradnih listov in drugih, za katere ni mogel zvedeti urednik, tako da se sme računati skupno 630 časo- pisov. Izmed teh je bilo 17 dnevnikov (5 v Ameriki), 28 zabavnih, 16 znanstvenih, 7 literarnih, 10 ženskih. V Ameriki je izhajalo 57 listov, šest na Spodnjem Avstrijskem, dva na Nemškem.

Skupno število vse literarne produkcije za leta 1895. je bilo 2451, pri čemer je bila dobra četrtina časništva.

Umeva se, da se iz samega števila ne dá skle- pati na dobroto kakega slovstva, da je mnogo na- šteti publikacij brez posebne vrednosti, vendar se istotako sme trditi, da je tudi takih del precěj, ki pričajo o velikem napredku češkega naroda in nje- govem prizadevanju, ne zaostati v kulturi za dru- gimi, večjimi narodi.

Ž. Komljanec.

Ruska književnost.

Istočniki dlja istorii slavjanskoj flologii.
Tom. II. Novyja pisma Dobrovskago, Kopitara i drugih jugozapadnyh Slavjan. Trud ord. akad. I. V. Jagiča. Sanktpeterburg 1897. III + CII + 928 str. Cena 2 rublja 50 kop.

Že l. 1885. je izšla pri isti akademiji od istega učenjaka prva knjiga virov za zgodovino slovanske filologije, namreč pisma Dobrovskega in Kopitarja.

A preostalo je takrat še toliko gradiva, da se je takoj začela tiskati druga knjiga, ki je bila dogotovljena po raznih presledkih konec minulega leta. Med tem, ko obsega prva knjiga večinoma medsebojna pisma Dobrovskega in Kopitarja, nahajajo se v drugi dopisi raznih znamenitih mož iz začetka našega stoletja, ki so delovali za preporod slovanskih narodov. To so možje kakor Kopitar, Metelko, Primic, Zupan med Slovenci, Dobrovský, Hanka, Šafařík med Čehi, Karadžić, Stratimirović, Mušicki, Raić, Terlaić med Srbi, Köppen, Vostokov, Kajsarov, Turgenjev med Rusi, in Nemci Alter, Schlözer in Engel. Že iz samih teh imen se lahko sklepa, da morajo biti njihovi dopisi jako mnogovrstni. Bilo bi preobširno, navajati tu vse one predmete, o katerih razpravljajo posamezni možje. Storil je to tudi izdajatelj sam v uvodni studiji (str. I—CII). Ozrmo se le na ona pisma, ki se tičejo nas Slovencev, in posnemimo iz njih nekaj važnejših stvari.

Dasi daleč od svoje domovine, hotel je Kopitar vendar le ostati v ožji literarni zvezi z njo, vspodbujati rojake h književnemu delu in isto kolikor toliko voditi. Največ upanja mu je izprva vzbujal Zupan, kateri jedini ima pristno slovansko žilo, med tem, ko vsi drugi le nemškutarijo.¹⁾ Radi tega ga opominja in prosi, naj začne literarno delovati. Prva potreba je dober slovar. Ker ga je že Vodnik začel sestavljati, prepíše naj si dotično zbirko, čita stare knjige, poslušá narod in zaznamovane besede zapisuje. Tako dobé Slovenci slovar, na katerega se bodo ozirali vsi slavisti (str. 183). Pisal je radi slovarja Kopitar tudi Primicu, ker sam ni imel dosti časa za tako delo, pa je bil tudi preoddaljen od domovine. Primic se je tudi v resnici lotil slovarja. Sam je začel izpisovati slovenske knjige, obrnil se še do drugih mož in jih prosil prispevkov. Razposlal je dotični svoj program duhovnikom na Štajerskem, na Koroškem je zbiral slovarko gradivo Jarnik, na Kranjskem sta se pečala s tem Vodnik in Zupan. Ali kljub hrabremu začetku ni prišlo, kakor znano, do izdaje, bodisi da so bile sile za tako delo še preslabe, bodisi da se ni dal sestaviti tako dober slovar, kakor so si ga želeli. Temu se ni čuditi, ako pomislimo, da je bilo naše slovstvo takrat še malo krepko in da nam je povsodi pomanjkovalo vstrajnih delavcev.

Vzgoja narodnega razumništva je bila ptuja²⁾, in kdor je hotel pisati v slovenskem jeziku, moral se je

¹⁾ Mihi te unum omnium nostrum videri habere venam naturaliter slavam et scribere sermonem nostrum coulamment, cum ceteri omnes germanisemus in cogitando et nonnisi pedantici traductores simus! Str. 211.

²⁾ Primeri Primičevo pismo Zupanu (14. rožnika l. 1811., str. 276), kjer pravi med drugim: Ein deutsch gebildeter Slawe bleibt immer ein Mittelding zwischen einem Gebildeten und Ungebildeten, mithin ein Zwitter, ein monstre. Die Bildung der Slawen muss

naučiti sam. Pa kako? Književnega jezika ni bilo, slovenskih knjig je bilo bore malo, neslovenske šole pa so pripomogle, da so učenci pozabili kolikor toliko še one slovenščine, kar je je kdo znal iz doma. Poglejmo le slovenska pisma v našem zborniku! Kopitar, gotovo jeden najboljših poznavateljev našega jezika, si sploh ni upal, ali mu je bilo pretežko, pisati slovensko. Pisal je, kakor znano, v neki mešanici različnih jezikov, največ latinščine in nemščine (zlasti pisma do Zupana). Slovenska pisma so v tej knjigi le tri. Primic priznava sam, koliko težave mu dela slovensko pisanje, ker je vedno v dvomu, piše li prav ali ne. Zato vedno prosi Zupana, Kranjca „prave slovenske žile“, za razne svete in popravke.

Kako slabo je pač morala vplivati na narod ta nenarodna vzgoja razumništva, zlasti duhovščine! Boljši duhovniki so se pač sami vadili v narodnem jeziku, bodisi posamezno ali skupno (primeri slovensko družbo pri sv. Urbanu na Štajerskem stran 301—302). Ali večina se v svoji službi ni več brigala za daljnjo izobrazbo (Kopitar 241, 245, Primic 287, 291, 298, 299). Temu nedostatku bi nekoliko pomogla ljubezen do materinega jezika, za kar bi bilo seveda treba bolj narodne vzgoje in stolic za slovenščino. V tem oziru je Primic naganjal Zupana, naj se poteguje za tako stolico (učivnico jo imenuje) v Ljubljani ter je bil radi tega tudi sam pri ljubljanskem škofu (str. 290). V Gradcu pa se je baš po njegovem večletnem prizadevanju ustanovila slovenska stolica l. 1812., med tem, ko so jo dobili v Ljubljani štiri leta kasneje. Toda poleg tega je bilo treba tudi duševne hrane, slovstva. Kako težko so jo pogrešali Slovenci in hrepeneli po njej, vidimo n. pr. iz tega, da se je Ravnikarjevih Zgodeb sv. Pisma razprodala v prvem tednu polovico natiska (tiskalo se je 2000 izv., str. 7). Takrat se je prestavljalo tudi sv. pismo, in Kopitar daje nasvete, da se je treba ozirati na govorico prostega naroda, za kar sta bila sposobna zlasti Zupan in Ravnikar (str. 218).

O tedanjem velikem zanimanju za narodno blago pričajo tudi večkratni opomini in prošnje Kopitarja, naj bi začeli posebno duhovniki popisovati starine in običaje, nabirati narodne pesmi, stare pripovedke itd., tedaj stvari, ki se niso dovršile niti do danes.

O novi slovenski, oziroma slovanski abecedi se govori tudi v teh pesmih pogosto, ali obširno je razpravljal to vprašanje Kopitar v pismih do Dobrovskega.

Zanimiva je Kopitarjeva in Primičeva sodba o Marku Pohlinu. Kopitar nikakor ni mogel trpeti tega slovenskega pisatelja ter je očital tudi Primicu, da preveč diši po „marcijanizmu“. Primic se opravičuje v pismu do Zupana (14. rožnika l. 1811., str. 274),

slawisch seyn, wenn er das werden soll, was er werden könnte vermög seiner herrlichen Gaben der Natur.

češ, da se tudi sam nikakor ne strinja s Pohlinovimi zmotami, da pa se mu ne zdi koristno in dostojno, vedno le kričati in zabavljati proti njemu, temveč rajši z delom pokazati, kaj je prav. Sploh se vidi iz vseh Primičevih pisem, da je bil mehke narave, navdušen za slovensko stvar, kateremu je bilo mar le pozitivno delo, da pa seveda ni mogel uresničiti vseh svojih namer, pa saj mnogo njegovih koristnih in pravičnih želj ni izpolnjenih niti sedaj ne.

Štiri obširna kazala olajšujejo uporabo te zbirke. Ker je delo tako obširno, se pač ni čuditi, da je tudi v teh kazalih tu in tam kaj izostalo, ali da bi si želeli kako stvar drugače. Tako pogrešamo pri Marku (Pohlinu) in Popoviču stran 222, kjer trdi Kopitar, da je na Markove zmote uplival Popovič; Japel se omenja tudi na straneh 306, 307, 311; za slovenski slovar, prevod sv. pisma bi želeli, da bi bila navedena vsa mesta tudi pod dotičnimi glavnimi besedami.

Iz te zbirke vidimo iz nova, kolike važnosti za pravo in dobro razumevanje našega preporoda so zlasti pisma tedanjih naših voditeljev. Zato pa bi bilo neobhodno potrebno, da bi na taka pisma obrnili vso svojo pozornost, jih zbirali in hranili ter počasi tudi izdali, da bi tako mogli vsaj svoj razvoj dobro poznati.

J. Komljanec.

Popravek

k-str. 135. letošnjega „Dom in svet“-a.

Napačno poučen sem pisal, da P. Hicinger nima nagrobnega spominika. V istini je grob res brez njega, a v pokopališčni kapelici ima na listovi strani v steno vzidan jako lep mramornat spominik. Plošča in podstav je iz črnega kamna, doprsni kip pokojnikov pa iz belega. Postavili so ga rodoljubi največ po trudu prof. Jožefa Marna. Kip je izklesal Franc Zajec v Ljubljani.

Napis se glasi:

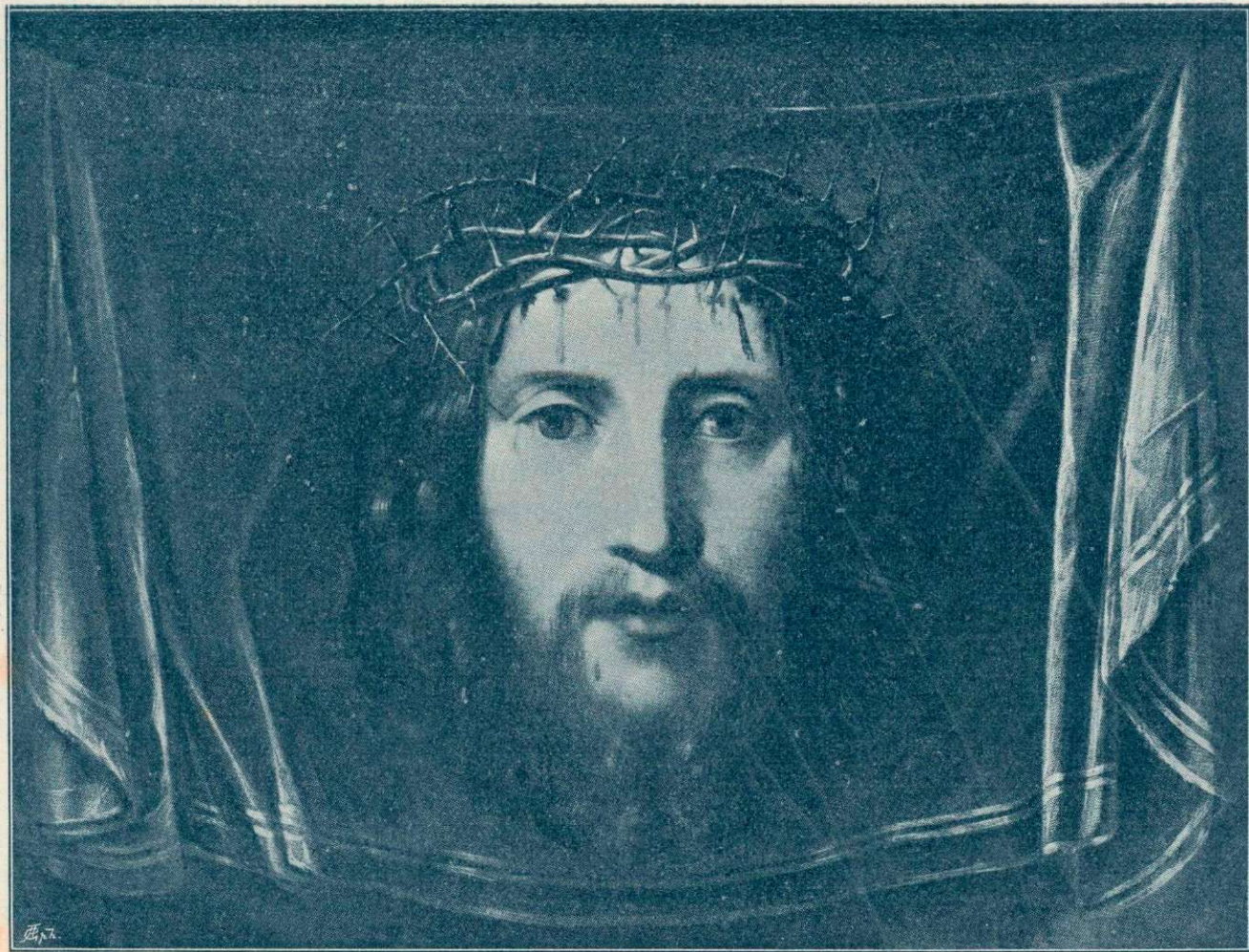
Peter Hitzinger,

*rojen 29. junija 1812 v Tržiču,
umrl 30. avgusta¹⁾ 1867 v Postojni,
kjer je od leta 1859 bil farnik in dekan.*

*Za slavo Božjo gorečemu duhovniku, za blagor domovine neustrudljivemu rodoljubu in pisatelju so postavili to spomenico leta 1875.
domoljubi slovenski.*

¹⁾ To je pomota, ki se v knjigah večkrat ponavlja. Hicinger je umrl 29. vel. travna malo pred polnočjo. Tako trdi sestra njegova, ki je umirajočemu prisostvovala.

J. Benkovič.

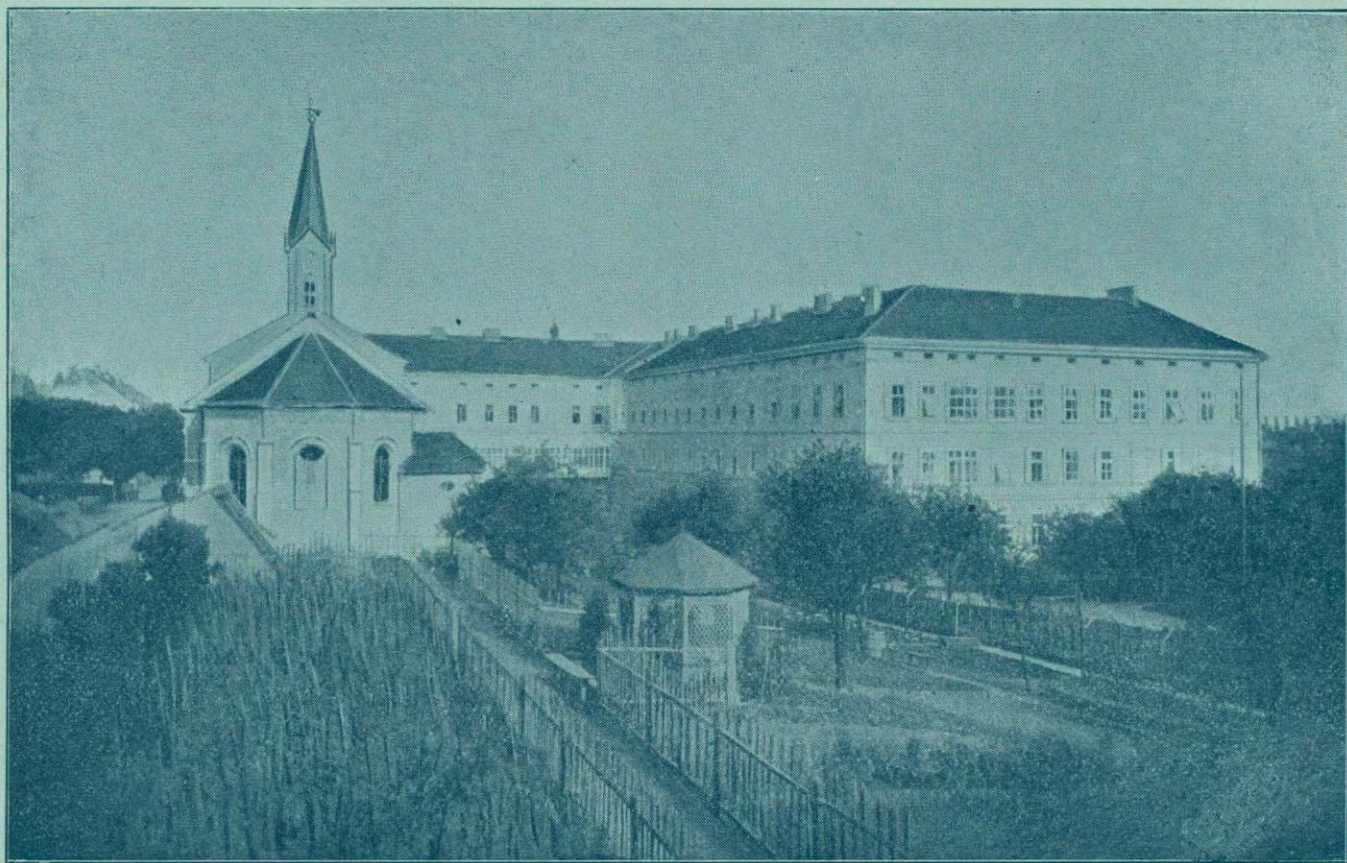
Veronikin prt s Kristusovim obrazom.

Zavod šolskih sester III. reda v Mariboru.

Drava loči mesto Maribor na dve strani: južna je na desnem bregu s staro cerkvijo sv. Magdalene, in severna je na levem bregu. Ta stran je pravo staro mesto z lepo obnovljeno stolno cerkvijo, škofovskim dvor-

cem, in mnogimi krasnimi zgradbami, ki se razprostirajo sedaj že tik do holmca „Kalvarije“.

Od južnega kolodvora vodi lepa Tegetthofova cesta mimo nove cerkve in samo-

Zavod šolskih sester III. reda v Mariboru.

stana o. frančiškanov in mimo dvorca, ki je bil prej last grofov Brandisov, po Dvorski ulici v Koroško predmestje.

Stopimo-li iz Dvorske ulice v Schmidererjev drevored, obstane nam oko na lepem poslopju, z vitkim zvonikom in prostranim obzidanim vrtom v ozadju. To je dom šolskih sester III. reda sv. Frančiška, v Koroškem predmestju največje poslopje.

Poslopje, kakor nam je kaže podoba, je dozidano šele leta 1896.; radi prepričlih prostorov se je moralo vzdigniti za jedno nadstropje.

Neznaten je bil začetek tega zavoda. Ko je blagi vladika Anton Martin Slomšek predstavil škofovski sedež iz Št. Andreja na Koroškem v Maribor, skrbel je najprej, da na

domačih tleh vzgoji domače sinove za dušne pastirje, kar se je velikemu možu tudi posrečilo.

Ker pa prava ljubezen nikdar ne praznuje, tudi skrbnemu vladiki ni zadostovalo lepo število vestnih, vnetih duhovnikov. Skrbel je tudi za dobre učitelje po mestih in po deželi. Sam je pisal potrebne učne knjige, in česar sam ni mogel storiti z lastno roko, izročal je spretnim možem. A še več je hotel storiti za ljubljani narod. Vedoč, da le dobra mati more vzgojiti dobre otroke, želel je deklicam, bodočim materam in gospodinjam, oskrbeti primerno vzgojo, katero je hotel izročiti redovnicam. Zato je želel dobiti v škofijo redovnice, ki bi se pečale z vzgojo ženske mladine. Ni sicer doživel prihoda re-

dovnic v Maribor, ker ga je dné 24. kimovca leta 1862. ugrabila bleda smrt. Toda še na smrtni postelji je priporočil gospej grofici Brandis, predsednici gospejnega društva, in rajnemu kanoniku Kosarju, naj ne mirujeta prej, dokler ne pridejo redovnice.

Ta zadnja želja blagega vladike se je izpolnila na dan sv. Terezije l. 1864. Pozivu gospejnega društva so se odzvale šolske sestre v Algersdorfu pri Gradcu in poslale v Maribor tri sestre, ki naj bi prevzele malo sirotišnico. V stanovanje so jim prepustili polovico najmanjše hišice v Schmidererjevi ulici. Leta 1866. so osnovale sestre poleg sirotišča in šole za ročna dela dvorazredno zasebno dekliško šolo; sedaj so se preselile v večjo hišo iste ulice. L. 1869. so to hišo kupile in istega leta postale neodvisne od graškega samostana, uredivši lastno provincijo z materino hišo v Mariboru, kjer so si odslej vzgajale bodoče redovnice poleg gojenk v zavodu. To je začetek samostana, katerega nam kaže slika.

L. 1874. se je razširila dvorazredna zasebna šola v šestrazrednico in leta 1875. je dobila pravico javnosti. L. 1892. je podelilo ministerstvo za uk in bogočastje z odlokom dné 14. pros., št. 831, pravico, osnovati zasebno žensko učiteljišče.

L. 1890. so sestre uvêdle otroški vrtec z nemškim, l. 1894. vrtec s slovenskim jezikom. Šestrazredna dekliška šola je postala z letom 1894. vadnica, katera se od l. 1896. razširja s slovenskimi vspelednicami.

Od l. 1896. ima učiteljišče vsled ministerkega odloka z dné 20. vel. travna l. 1896., št. 12.158., pravico javnosti; obsega štiri letnike, pripravljalni tečaj in tečaj za učiteljice ročnih del. Koncem šolskega leta 1896.—97.

je štel zavod 509 gojenk, — na učiteljišču samem jih je bilo 136.

Gojenke, stanujoče v samostanu, so bile večinoma s spodnjega Štajerskega, Kranjskega in Koroškega; nad polovico jih obiskuje učiteljišče.

Naloga zavodu je, odgajati deklice v pravem krščanskem duhu, pridobiti jim vse potrebne kreposti in vrline, posebno vljudno in dostojno vedenje pa čut za mirno domače življenje; poučiti jih hoče v vseh ženskemu spolu potrebnih vednostih, da morejo ustrezati vsem zahtevam prihodnjega poklica. Zavodu poglobitna naloga pa je vzgojiti omenjenim trem deželam vzglednih katoliških učiteljic. — Za to težko nalogo si prizadevajo sestre z vsemi sredstvi, in dosejajo tudi lepe uspehe.

Kako so pa sestre nakupile toliko prostora, kako postavile tako veliko poslopje? Ljubezen, ki vse premore, zmogla je tudi to. Razven pokojnega knezoškofa J. M. Stepišnika, ki je bil zavodu vedno naklonjen, in mil. gosp. knezoškofa M. Napotnika, našle so sestre dobrotnikov vseh stanov in po vseh krajih.

Prvi in največji dobrotnik zavodu je pokojni cesar Ferdinand Dobrotljivi, drugi pa je sedanji presvitli cesar, deželni oče Franc Jožef I. s presvitlo cesarico Elizabeto. — Pa kdo more prešteti vse dobrotnike? Trditi smemo po pravici, da ni dežele avstrijske, ki ne bi bila pripomogla z večjim ali manjšim darkom rastočemu zavodu do cveta.

Res je, marsikateri dolg skrbi predstojništvo še danes, in še bo minulo nekaj let, predno se zmanjša to breme, a niti to jih ne ovira in jim ne omaje trdne vere v božjo pomoč.

Prospekt.

Nove slovenske oglednice so ravno sedaj izšle v Celovcu. Čisti dobiček je namenjen družbi sv. Cirila in Metoda. Risane in tiskane so jako lepo in predstavljajo v vkusno sestavljeni skupini, katero prepleta lipovo vejevje, slovensko narodno šolo v Velikovcu, vojvodski prestol na Gosposvetskem polju in spominik celovškega zmaja s slovenskim junakom Blagoco; torej pomenljive spominike iz raznih dob, ki kažejo na slovensko pravljico davno minulih časov, na boljšo narodno preteklost in na upapolno sedanost in bodočnost. Dopisnice nosijo tudi znana Gregorčičeva verza:

„Orodje v desni, v levi meč
Svoj dom gradimo se boreč!“

Tiskane so v peterih barvah, namreč: rudeče, modro, svetlo-zeleno, temno-zeleno in bronasto-rujavo. Jeden komad stane 5 novcev. Naročila pri M. Županc-u v Celovcu.

Podporno društvo za slovenske visokošolce na Dunaju je nedavno razposlalo svoje deveto letno poročilo, iz katerega se vidi, da je imelo v letu 1897. 1533 gld. 4 kr. dohodkov in 1190 gld. 64 kr. stroškov. Za darove se odbor iskreno zahvaljuje in prosi novih prispevkov.

Darove sprejema vč. gospod Franc Jančar, monsignor, papeški častni komornik, župnik nemškega viteškega reda, Dunaj, I., Singerstrasse 7.